

Sisekaitseakadeemia
Sisejulgeoleku instituut

Ardi Luuk

**ISERADIKALISEERUMINE INTERNETIPÕHISE
MÕJUTUSTEgevuse KAUDU**

Magistritöö

Juhendaja: Janek Järva, MA
Kaasjuhendaja: Ivo Juurvee, PhD

Tallinn 2017

SISEKAITSEAKADEEMIA MAGISTRITÖÖ ANNOTATSIOON

Sisejulgeoleku instituut	Juuni 2017
Magistritöö pealkiri: Iseradikaliseerumine internetipõhise mõjutustegevuse kaudu.	
Töö võõrkeelne pealkiri: Self-Radicalization by Internet-Based Influence	
<i>Lühikokkuvõte</i>	
Lühikokkuvõte: magistritöö on kirjutatud eesti keeles, võõrkeelne kokkuvõte on ingliskeelne. Töö koos lisadega on 76 leheküljel, millest 74 lehekülge moodustab põhiosa. Töö koostamisel kasutati 101 erinevat eesti- ja ingliskeelset allikat. Magistritöö eesmärk on välja selgitada, millised on Eesti moslemikogukonna hoiakud radikaalseerumise suhtes ja kokkupuuted internetis tehtava ISIS-e mõjutustegevusega.	
Eesmärgi saavutamiseks viidi läbi juhtumiuuring, kus andmekogumismeetodiks oli poolstruktureeritud intervjuud ja dokumendianalüüs. Käesoleva töö esimene peatükk on teoreetiline teemakäsitus, milles antakse analüütiline ülevaade internetipõhisest iseradikaliseerumisest, internetis tehtavast ISIS-e mõjutustegevusest ja erinevate riikide radikaalseerumise ennetusprogrammidest. Töö teises peatükis kirjeldatakse empiirilise uuringu meetodikat, analüüsitakse õigusakte, radikaalseerumise ennetamise rakendamise võimalusi Eestis ning analüüsitakse intervjuude tulemusi, kasutades kvalitatiivse sisuanalüüsi programmi NVivo. Ühtlasi antakse vastused uurimisküsimustele, esitatakse uurimistöö põhilised järeldused ja autoripoolsed ettepanekud Siseministeriumile ja Politsei- ja Piirivalveametile.	
Töö tulemusena selgus, et Eesti moslemikogukonnal on olnud kokkupuuteid äärmuslike materjalidega ja Eestis puudub õiguslik regulatsioon terroriorganisatsioonide propaganda tõkestamiseks.	
Lisad	
Võtmesõnad: terrorism, ekstremism, radikalism, islam, mõjutustegevus, propaganda, veenmine, internet.	
Võõrkeelsed võtmesõnad: terrorism, extremism, radicalism, islam, subversive leverage, propaganda, persuasion, internet	
Magistritöö seos riiklike arengukavadega ja prioriteetidega: Siseturvalisuse arengukava 2015-2020	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia	
Töö autor: Ardi Luuk	
Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Olen nõus oma lõputöö avaldamisega elektroonilises keskkonnas.	
Allkiri:	
Vastab magistritöö nõuetele	Allkiri: (allkirjastatud digitaalselt)
Juhendaja: Janek Järva	
Vastab magistritöö nõuetele	Allkiri:
Juhendaja: Ivo Juurvee	
Kaitsmisele lubatud	
Sisejulgeoleku instituudi juhataja: Ivo Juurvee	Allkiri:

SISUKORD

LÜHENDITE JA MÕISTETE LOETELU	4
SISSEJUHATUS	6
1 RADIKALISEERUMISE TEOREETILISED LÄHTEKOHAD JA <i>ONLINE</i> - MEEDIA KASUTAMINE PROPAGANDAS	11
1.1 Radikaliseerumist selgitavad/kirjeldavad põhiteooriad	11
1.2 Individuaalsed radikaliseerumise mehhanismid.....	13
1.3 <i>Online</i> -meedia kasutamine radikaliseerumist toetavas mõjutustegevuses 18	
1.4 Radikaliseerumist ennetavad meetmed	25
2 INTERNETIPÕHISE ISERADIKALISEERUMISE UURING EESTIS	32
2.1 Metoodika ja valim.....	32
2.2 Mõjutustegevuse tõkestamise regulatsioon Eestis	35
2.3 Radikaliseerumise ennetamise rakendamine Eestis.	40
2.4 Eesti moslemikogukonna intervjuude analüüs	43
2.5 Järeldused ja ettepanekud iseradikaliseerumise ennetamiseks.....	53
KOKKUVÕTE.....	58
SUMMARY	62
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	64
LISA 1.....	75
LISA 2. INTERVJUU KÜSIMUSED.....	76

LÜHENDITE JA MÕISTETE LOETELU

ISIS (*Islamic State of Iraq and Syria*) – ekstremistliku islamismi ideoloogiat toetav terroristlik rühmitus

RAN (*Radicalisation Awareness Network*) – Euroopa Liidu loodud radikaliseerumise ennetamise võrgustik

ÜRO – Ühinenud Rahvaste Organisatsioon

CONTEST – Ühendkuningriigi terrorismi ennetusprogramm

IRU (*Internet Referral Unit*) – Europoli poolt loodud internetimonitooringu üksus

UN CTITF (*United Nations Counter-Terrorism Implementation Task Force*) – ÜRO loodud terrorismi tõkestamise koostöövõrgustik

Ekstremism – äärmuslus ehk ekstremism kui ühiskondlike normide, tavade ja riigi seaduste radikaalne eiramine (Kaitsepolitseiamet, 2017a), mille eesmärgiks on poliitiliste, religioossete, sotsiaalsete või majanduslike eesmärkide saavutamine (Federal Bureau of Investigation, 2017).

Radikaliseerumisel kui protsessil ei ole ühest lihtsat mõistet ega definitsiooni. Wilner & Dubouloz (2010) on öelnud, et radikaliseerumine on individuaalne protsess, kus isik võtab omaks äärmuslikud poliitilised, sotsiaalsed ja/või religioossed ideed ning omandatud vaadete eesmärgi saavutamiseks on vägivald vältimatu. Euroopa Komisjoni loodud Radicalisation Awareness Network (2016) (edaspidi RAN) ja Schmid (2013) defineerivad radikaliseerumist individuaalse protsessina, mida põhjustavad kas tõmbefaktorid (ahvatlused ja värbamine) või tõukefaktorid (inimese sisemised tundmused) ning nendele lisaks inimese elu üldiselt mõjutavad sündmused. Kindlasti ei ole protsess kõikidel juhtudel ühesugune ja isikut mõjutavaid tegureid võib olla mitmeid.

Iseradikaliseerumine – mõned autorid on arvamisel, et iseradikaliseerumine ja internetipõhine radikaliseerumine on üks ja sama (Behr, Reading, Edwards, Gibbon, 2013). Oluline on protsessi juures see, et puudub füüsiline kontakt agitaatoriga (Pauwels, et al., 2014). Antud töö kontekstis mõistetakse seda kui

protsessi, kus puudub füüsiline kontakt mõjutajaga. Kuna radikaliseerumise protsess on individuaalne, on võimalus, et radikaliseerumine toimub täiesti iseseisvalt.

Terrorism – terrorismil kui teol ei ole riikidevahelist kindlaksmääratud definitsiooni ja riigid defineerivad terrorismi erinevalt (Simon, 2016). Ekstreemne radikaliseerumine võib viia terrorismini, kus mitteriiklik grupp ründab mitte ainult riiklikke struktuure, vaid ka riigivõimu toetavaid inimesi (McCauley & Moskalenko, 2010). Terrorism on kuritegu, mida ei tohiks seostada ühegi riigi, rassi ega religiooniga (Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), 2014, lk. 9).

Üksiku hundi fenomen (*Lone wolf terrorism*) – üksikisik, kes tegutseb üksi või saab minimaalset tuge mõnelt terroriorganisatsioonilt, kuid valmistab ette ja viib läbi terrorirünnakud üksi. Kõige tuntumaks näiteks võib tuua Andres Behrin Breiviku, kes pani Utoya saarel toime veretöö, milles hukkus 69 inimest. (Simon, 2016)

Propaganda – on ideede kommunikatsioon, mille eesmärgiks on veenda inimesi mõtlema ja käituma soovitud viisil (Taylor, 2003). Uudelepp (2005) toob välja, et propaganda on kui teabevoe juhtimine inimeste käitumise mõjutamiseks. See on üks kommunikatsiooni liike, mis on suunatud suuremale auditooriumile, suunamaks neid käituma vastavalt ideoloogiale (Markova, 2008). Myersi (2005) sõnul liigitavad inimesed propagandat vastavalt oma teadmistele, hinnates head propagandat õpetussõnadeks ja halva propagandaks.

Mõjutustegevus – Informatsioonipõhine manipuleeriv tegevus, mille eesmärgiks on mõjutada sihtgrupi psühholoogiat, hoiakuid ja/või käitumist. (magistritöö autor)

SISSEJUHATUS

Interneti laia levikuga suurenev globaliseerumine tekitab võimaluse, et isikud võivad iseradikaliseeruda oma koduses keskkonnas, lugedes või vaadates internetis levivaid äärmuslikke materjale. Sisseränne Euroopasse nii Lähis-Idast kui ka Aafrikast teeb paljudele riikidele muret, kuna sisserändajate varasem taust ja asüülitaotluse tegelik põhjus on teadmata. Kardetakse, et paljude pagulaste varjus antakse asüüli ka ISIS-e (*Islamic State of Iraq and Syria*) võitlejatele, kellel on terroristlikud kavatsused euroopalikus turvalisuses elavate inimeste vastu. Kartused võivad olla põhjendatud, kuid ei tohiks unustada ka juba praegu Euroopas elavaid inimesi, kes võivad samuti radikaliseeruda. Radikaliseerunud isikud on väga suureks ohuks nii Euroopa sisejulgeolekule tervikuna kui ka Eesti sisejulgeolekut silmas pidades. Terroriorganisatsiooni ISIS propaganda võib mõjutada ka Eestis elavaid moslemeid.

Terrorismi on sageli liigitatud vastavalt toimepanijate ideoloogia või veendumuste järgi: natsionalistlik/separatistlik terrorism, vasakäärmuslus, paremäärmuslus või religioosne terrorism (Richards, 2015, lk 375). Kui teised ideoloogiad on üldjuhul riigisisised, siis religioosne terrorism (radikaalne islam) on rahvusvaheline (Kaitsepolitseiamet, 2017b). 2011. aasta rahvaloenduse andmeil oli Eestis 1508 islamiusulist (Statistikaamet, 2011). Rahvaloenduse andmed on 6 aastat vanad ning ei saa unustada rahvaste vaba liikumist Euroopa Liidus, õpirännet ja ka pagulaskriisi mõju, mistõttu Eestis elavate moslemite koguarv võib olla suurem. Autor on seisukohal, et see võib suurendada radikaalse islami levikut Eestis. Oma seisukoha kujundamisel toetub autor Murshedi ja Pavani (2009, lk 259) tõdemusele, et viimase aastakümne vältel on Lääne-Euroopa riikides olnud tõusuteel Euroopas kasvanud esimese, teise ja isegi kolmanda generatsiooni noorte moslemite radikaliseerumine.

Radikaliseerumise olemusest arusaamiseks peab süvenema inimese psühholoogiasse - mis viib isiku äärmuslike tegudeni. Kruglanski, Gelfand, Belanger, Sheveland, Hetiarachchi, Gurnaratna (2014, lk 74) toovad välja, et radikaliseerumine kujuneb aja jooksul ning üldjuhul on selle esimeseks osaks

eneseteostuse vajaduse suurenemine; teiseks tutvub isik terrorismi/vägivaldse ideoloogiaga ning seejärel kasvab teemale pühendumine üle eneseteostuseks, viies inimese eemale teistest motivaatoritest, mille tagajärjeks on uute- äärmuslike eesmärkide domineerimine. Antud töö kontekstis käsitletakse islamiusu põhist radikaliseerumist ja selle üht võimalikku alaliiki – iseradikaliseerumist. Iseradikaliseerumise all peab töö autor silmas isiku radikaliseerumise protsessi, mis toimub, ilma et isik puutuks füüsiliselt kokku agitaatoriga.

Paljude Euroopa riikide pinnal kavandavate terroristlike rünnakute taga on siinsamas Euroopas elavad radikaliseerunud isikud. Rünnakud kohalike vastu võivad tekitada pingeid kogukondade vahel, mis võivad viia üha süveneva äärmusluse, agressiivsuse ja vägivaldsuse nõiaringini (Euroopa Komisjon, 2014, lk 11). Selle näiteks võib tuua terrorirünnaku Prantsusmaal, kus ajakirja Charlie Hebdo vastase rünnaku toimepanijateks olid Prantsusmaal sündinud ja Prantsuse kodakondsusega isikud (Archick, *et al.*, 2015). Ka 13. novembril 2015. aastal Pariisis toimunud rünnakute taga olid Prantsusmaa ja Belgia kodakondsusega isikud.

Noacki (2015) andmetel suurenesid Saksamaal pärast rünnakuid hüppeliselt islamiseerumisvastase organisatsiooni PEGIDA (saksa keeles *Patriotische Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes*) meeleavaldused. Ühiskonna polarisatsioon ei vii alati radikaliseerumiseni, kuid vastandunud ühiskond aitab kindlasti ekstremiste toetajaskonna suurendamisel (Lenos, 2016). Ameerika Ühendriikides 11. septembril 2001 toimunud rünnakuid uurinud ekspertide hinnangul ei ole immigratsioonist tulenev terrorioht nii suur kui riigis elavatest ja n-ö „uinuvas“ olekus olevatest isikutest, kes aktiveeruvad, kui neile antakse vastav korraldus (Angenendt, 2008, lk 18).

Ekslik oleks väita, et kõik iseradikaliseerunud terroristlike tegude toimepanijad olid radikaliseerunud internetis, kuid tuleb tõdeda, et paljud kasutavad internetti, et saada infot ja kontakte teiste sarnaselt mõtleivate isikute kohta (Neumann, 2013, lk 431-433). ISIS-e edule on kindlasti kaasa aidanud veebipropaganda, mille ideoloogia jõuab paljude inimesteni. Kaitsepolitsei ameti 2014. aasta aastaraamatus (2015, lk 22-23) on välja toodud, et Iraaki ja Süüriasse on läinud

tuhandeid välisvõitlejaid, nende seas sadu inimesi meie lähiriikidest ning mõned ka Eestist.

Antud magistritöö **aktuaalsus** seisneb selles, et Euroopas toimuvate terrorirünnakute läbiviijateks on ekstremistlikult radikaliseerunud isikud ning kuigi Eestis terroriakte ei ole toimunud, ei saa välistada, et Eesti moslemikogukonnas radikaliseerumist ei toimuks. Uurimist vajavale probleemkohale on rõhku pööranud ka Euroopa Komisjon (2014) oma teatises Euroopa Parlamendile, kus toodi välja, et senisest rohkem on vaja uurida põhjusi, kuidas ja miks inimesed radikaliseeruvad. Euroopa Komisjon on seisukohal, et enne, kui suudetakse välja töötada sihipärased meetmed, lahendamaks äärmuslusega seotud probleeme, peab mõistma isikute radikaliseerumise põhjusi (Euroopa Komisjon, 2014, lk 11). Lisaks on Siseturvalisuse arengukavas aastateks 2015-2020 välja toodud, et terrorismi ennetamisel tuleb tähelepanu pöörata radikaliseerumise ennetamisele ning seetõttu on oluline analüüsida interneti seoseid radikaliseerumise protsessiga Eestis (Siseministeerium, 2015).

Antud teemakäsitus on **uudne**, sest varem ei ole Eestis interneti seoseid iseradikaliseerumisega uuritud. Antud valdkonnas rahvusvaheliselt tunnustatud ja eksperte koondavaks uuringukeskuseks on *International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence*, mis on avaldanud mitmeid valdkonnaga seotud uuringuid. Eestis on varem radikaliseerumisest kirjutanud Janek Järva (2015), kelle magistritöö teemaks oli „Islamiusuliste radikaliseerumine vanglates – Eesti olukord“. Radikaliseerumise mõistmiseks analüüsis Järva (2015 lk 20-35, 97-99) mitmeid radikaliseerumise teooriaid ja islamiusulistest kinnipeetavate tausta ning jõudis järeldusele, et Eesti vanglates täna ulatuslikku radikaliseerumist ei toimu. Lisaks on Tartu Ülikooli Usuteaduskonnas valminud Maris Riisenbergi (2013) magistritöö „Lääne-Euroopa muslimid ja üleilmne džihaad“. Töö autor jõudis järeldusele, et Lääne-Euroopas on üleilmse džihaadi ideoloogia ligitõmbav just teise ja kolmanda põlvkonna moslemite jaoks. Moslemeid köidab kuulumine globaalsesse *ummasse* (islamikogukond) ja võitlus selle nimel. Isiku radikaliseerumisele aitavad kaasa erinevad põhjused ja ühte määravat ei ole võimalik välja tuua. Esile saab tõsta mitmeid mõjutegureid, jagatud välisteks ja

sisemisteks, mis toimivad inimese radikaliseerumise protsessis koosmõjuna (Riisenberg, 2013, lk 62-64). Lisaks nendele töödele on Sisekaitseakadeemia magistrant Karin Limbaku poolt (2017) uuritud politseiametnike teadlikkust radikaliseerumisest. Nimetatud uurimustes ei ole analüüsitud *online*-meedia seoseid radikaliseerumise protsessiga ja ka radikaliseerumise ennetamise võimalusi Eestis. Seega on oluline leida vastus **uurimisprobleemile**: millised on internetis kasutatava mõjutustegevuse seosed iseradikaliseerumise protsessiga Eestis?

Uurimisprobleemile lahenduse leidmiseks on autor püütnud **uurimisküsimused**:

- Millised on iseradikaliseerumise peamised põhjused?
- Kas Eesti moslemikogukond on puutunud kokku internetis tehtava propagandaga?

Magistritöö **eesmärgiks** on uurida, millised on Eesti moslemikogukonna hoiakud radikaalseerumise suhtes ja kokkupuuted internetis tehtava ISISe mõjutustegevusega. Magistritöö tulemusena tehakse ettepanekud Eesti sisejulgeolekut tagavatele asutustele iseradikaliseerumise ennetamiseks ja tõkestamiseks.

Eesmärgi saavutamiseks püstitati järgmised **uurimisülesanded**:

- Rahvusvahelistele uuringutele toetudes välja selgitada, millised on iseradikaliseerumise peamised põhjused, internetis tehtava ISISe mõjutustegevuse ulatus ja rahvusvahelised radikaliseerumist ennetavad meetmed.
- Empiirilise uuringu käigus välja selgitada, millised on Eesti moslemikogukonna hoiakud radikaliseerumise suhtes ja kokkupuuted ISISe mõjutustegevusega.
- Analüüsida Eesti õigusaktidest tulenevaid võimalusi radikaliseerumise tõkestamiseks ja esitada ennetusettepanekud.

Magistritöö uurimisstrateegiaks on juhtumiuuring (ingl *case study*). Kuna sooviti analüüsida iseradikaliseerumise ja interneti seoseid, valiti teema uurimiseks juhtumiuuring, mis autori hinnangul sobib magistritöö eesmärgi saavutamiseks.

Uurimisstrateegia valimisel tugines autor Yini (2003, lk 12-13) käsitlusele, kelle hinnangul kasutatakse juhtumiuuringut paljudes valdkondades, nt psühholoogias, sotsioloogias, sotsiaaltöös, avalikus halduses, juhtimises, poliitikas. Kvalitatiivse andmekogumismeetodina kasutatakse poolstruktureeritud intervjuusid (Flick, 2009, lk 165) ja dokumendianalüüsi (Flick, 2009, lk 255-259). Eesmärgistatud valimisse (Teddlie & Yu, 2007) kuuluvad Eesti moslemikogukonna liikmed. Intervjueeritavate leidmine on tihedalt valdkonnaga seotud (Flick, 2009), seetõttu on valimis 10 moslemit. Andmete kvalitatiivseks sisuanalüüsiks kasutatakse programmi NVivo. Magistritöö raames teostatav dokumendianalüüs käsitleb internetivabadust ja selle õiguslikku regulatsiooni Eestis.

Magistritöö koosneb kahest peatükist. Esimene peatükk on teoreetiline teemakäsitlus, milles antakse analüütiline ülevaade internetipõhisest iseradikaliseerumisest, internetis tehtavast ISIS-e mõjutustegevusest ja erinevate riikide radikaliseerumise ennetusprogrammidest. Töö teises peatükis kirjeldatakse empiirilise uuringu meetodikat, analüüsitakse õigusakte ning antakse ülevaade Eesti olukorrast. Ühtlasi antakse vastused uurimisküsimustele, esitatakse uurimistöö põhilised järeldused ja autoripoolsed ettepanekud radikaliseerumise ennetamisega seotud riigiasutustele.

1 RADIKALISEERUMISE TEOREETILISED LÄHTEKOHAD JA *ONLINE*-MEEDIA KASUTAMINE PROPAGANDAS

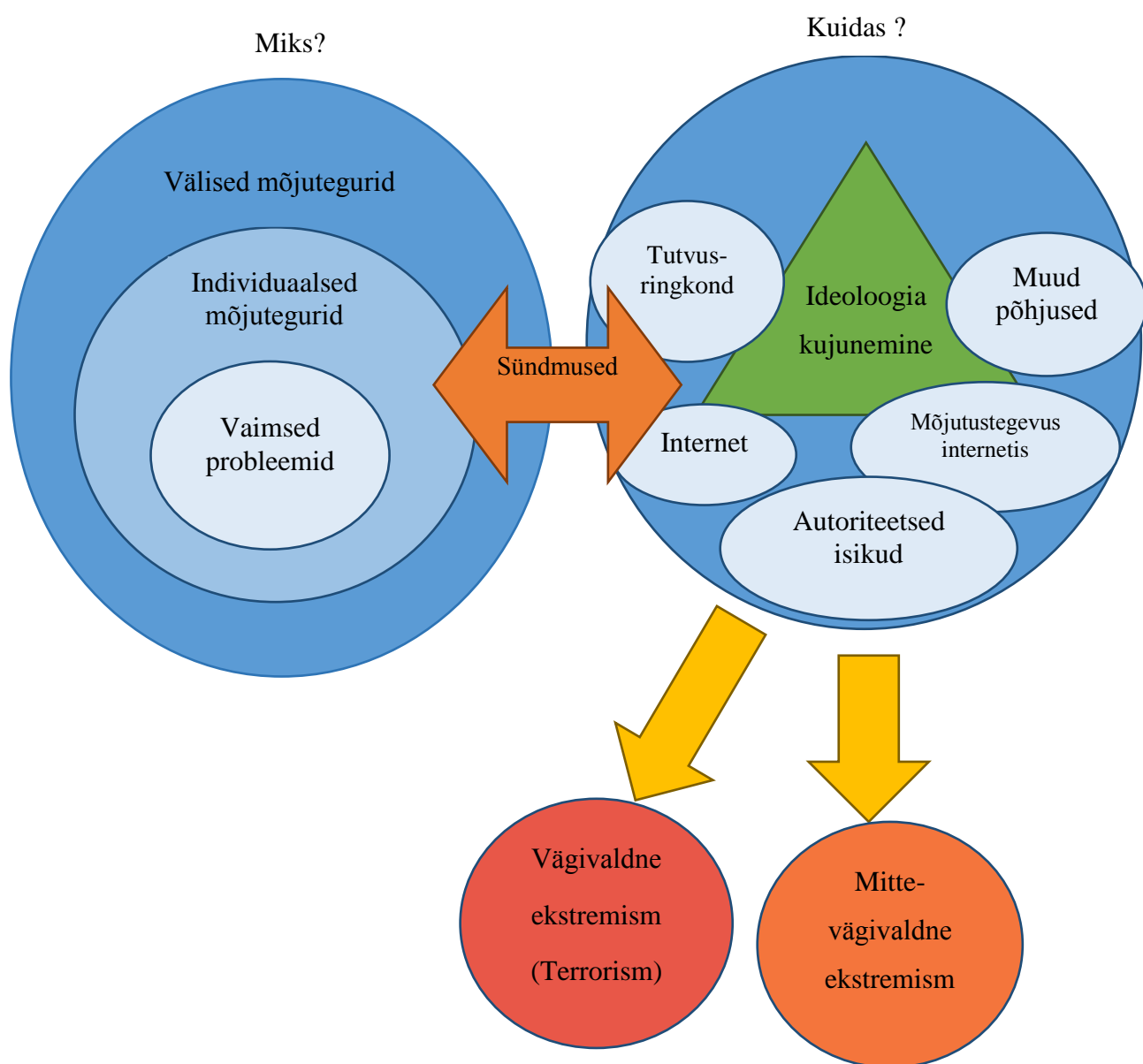
1.1 Radikaliseerumist selgitavad/kirjeldavad põhiteooriad.

Crossett & Spitaletta (2010) on käsitlenud radikaliseerumise põhjuste selgitamiseks 16 erinevat teooriat, mida on põhjalikult selgitanud Janek Järva oma magistritöös „Islamiusuliste radikaliseerumine vanglates – Eesti olukord“. Järva (2015) on toonud välja, et oluline on mõista, kuidas toimib protsess mõtetest tegudeni ning et ekslik on arvata, nagu oleksid radikaalsed usulised veendumused terrorismi eeltingimusteks. Neid 16 teooriat, mis iseloomustavad radikaliseerumist üldisemalt, käsitles ka Sisekaitseakadeemia magistrant Karin Limbak (2017 lk 22-25) oma magistritöös „Politseiametnike teadlikkus radikaliseerumisest“. Sellest tulenevalt neid teooriaid antud töös radikaliseerumise üldisemal iseloomustamisel ja mõtestamisel ei kasutata.

Lisaks radikaliseerumise teooriatele on radikaliseerumist kirjeldatud nii rahvamassi-, grupi- kui ka individuaalsete mehhanismide kaudu (Crossett & Spitaletta, 2010). Mehhanismid vastavad küsimustele, kuidas ja miks isikud oma vaadetelt vägivaldseks muutuvad. Suure rahvamassi ja ka grupi radikaliseerumist antud töö kontekstis ei käsitleta, vaid piirduakse individuaalsete mehhanismide uurimisega. Kõik radikaliseerunud isikud ei soorita vägivaldseid tegusid ega terroriakti, isegi kui nad pooldavad vägivalda (Riisenberg, 2013). Seega ainult osad äärmuslikult meelestatud isikud on ühiskonnale ohtlikud.

Europol (joonis 1) kasutab radikaliseerumisprotsessi iseloomustamiseks küsimusi, miks ja kuidas isik omandab ekstreemse ideoloogia. Radikaliseerumise põhjuseks võivad olla välised mõjutegurid: näiteks poliitiline ebastabiilsus, konflikt, tõrjutus ühiskonnas, vähesed eneseteostusvõimalused. Individuaalseteks mõjuteguriteks võivad olla näiteks eneseteostusotsingud, vastandumine kehtivale korrale, soov kuhugi kuuluda, seiklusjanu, tunnustusvajadus, finantsprobleemid. Protsessi käivitab üldjuhul mingi sündmus, mis viib inimese uue ideoloogia otsingutele. (EU Internet Referral Unit, 2016a)

Inimese vaimne tervis võib olla üheks põhjuseks, kuid otsest seost terrorismiga ei ole leitud. Terrorirühmituste liikmete seas on olnud vaimselt ebastabiilseid isikuid, kuid vaimse tervise probleemid ei ole radikaliseerunud isiku iseloomustamisel kindlasti reegliks (Silke, 2008). Ideoloogia kujunemisel mängivad rolli isiku tutvusringkond, internet kui kõlakoda, kust saab oma ideedele toetust, autoriteetsed isikud või veenmine internetis. Oluline on rõhutada, et tegemist ei ole lineaarse protsessiga ja kõik radikaliseerunud isikud ei ole vägivaldsed. (EU Internet Referral Unit, 2016a)

Joonis 1. Radikaliseerumise mudel (EU Internet Referral Unit, 2016a)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et erinevad eksperdid kirjeldavad radikaliseerumist kui protsessi mõttemaailmas, kus võetakse omaks äärmuslik ideoloogia ning seejuures võib radikaliseerumine olla ka mittevägivaldse tulemiga.

1.2 Individuaalsed radikaliseerumise mehhanismid

Rabasa & Benard, (2015) leiavad, et internet mängib üha suuremat rolli radikaalsete materjalide levikul. Samas väidavad, et radikaliseerumine võib toimuda iseseisvalt internetis, kuid üleminek ekstremistist terroristini toimub enamasti näost näkku kohtumistel agitaatoriga ja väga harvadel juhtudel läbi interneti (Rabasa & Benard, 2015).

Suurimaks ohuallikaks radikaliseerumisel on radikaalne käitumine, mitte lihtsalt radikaalne mõttelaad ja tundmused. Radikaalse mõttelaadi omandamine ei tähenda veel, et isik hakkaks vägivaldselt käituma, see tähendab, et üleminek aktiivsusele radikaalse käitumiseni ei ole vältimatu. Igale isikule, kellel on teatud tasemel empaatia, vaba ligipääs informatsioonile ning kes on emotsionaalselt haavatud, võivad radikaliseerumise mehhanismid mõjuda. (Crossett & Spitaletta, 2010, lk. 60-68) Radikaliseerunud üksikuritajad ei pruugi saada ligipääsu CBRN-ile (*chemical, biological, radiological and nuclear*) ehk massihävitusrelvadele (Ackerman & Pinson, 2014), kuid nad võivad olla lihtsamini korraldatavate terroriaktide kopeerijad. Väheste vahenditega korraldatavad terroriaktid nagu 2016. aasta veoautorünnakud 14. juulil Nice'is ja 19. detsembril Berliinis ning 2017. aasta 8. jaanuaril Jeruusalemmas näitavad, et neid võidakse järgida üle kogu maailma. Äärmiselt keerukas on jõuda iseradikaliseerunud isikuni, kes on võtnud omaks vägivaldse mõttelaadi või saada protsessi ennetamiseks teavet, kui isik hoiab oma tegevust teadlikult salajas.

Individuaalsed mehhanismid võib liigitada järgmiselt (Crossett & Spitaletta, 2010):

- Iseradikaliseerumine läbi isikliku vimma: inimene tajub vajadust ülesastumiseks ja otsib selleks vägivaldset eesmärki.
- Iseradikaliseerumine läbi poliitilise vimma: äärmusliku käitumiseni viib mõni poliitikasuund või poliitiline sündmus.

- Iseradikaliseerumine läbi eneseveenmise tegutsemiseks: liikudes ennast veendes poolehoidjast aktivistini ja kuni ekstremistini, võttes suuri riske või tehes ohverdusi.
- Iseradikaliseerumine radikaalse grupeeringuga liitudes: inimene liitub sotsiaalvõrgustiku kaudu grupeeringuga, mille liikmed on radikaalselt meelestatud.

Esimese radikaliseerumise mehhanismina võib tuua välja **iseradikaliseerumise läbi isikliku vimma**. Isik võib radikaliseeruda, kui tajub, et talle või tema lähedastele on põhjendamatult liiga tehtud. Kuigi uuringud näitavad, et isiklik vimma on pigem harvem põhjus, võivad terroristlikud grupeeringud koosneda isikutest, kes otsivad isiklikku kättemaksu (McCauley & Moskalenko, 2010). Võib järeldada, et äärmuslike mõtete põhjuseks on mingi sündmus, mis on kogu protsessi algatajaks.

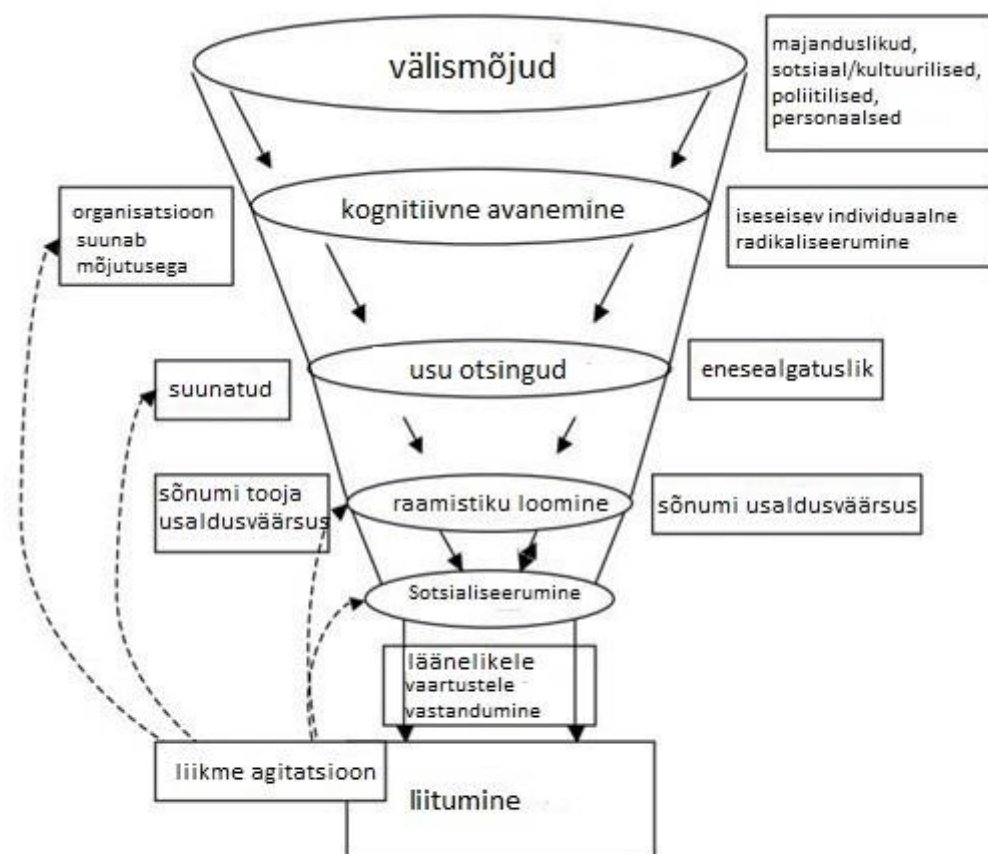
Vimma tekitav olukord ei pea olema vahetu ja isik võib olla sündmusest puudutatud kaudselt, näiteks läbi meedia või sotsiaalmeedia (Crossett & Spitaletta, 2010). Euroopalikus ühiskonnas elav noor võib radikaliseeruda, kui tunneb, et tema mõttekaaslaste-„vendade“ vastu on kätt tõstetud. Näitena saab tuua terrorismivastase võitluse ISIS-ega. Noored moslemid võivad radikaliseeruda, kui näevad, et Süürias ja Afganistanis pommitatakse süütuid inimesi. Nii võib juhtuda ka Eestis elava moslemi kogukonnaga. Isikud võivad teiste kannatusi tajudes nendega samastuda ja tunda isiklikku vastutust olukorra muutmiseks (Meloy & Yakeley, 2014).

Teise mehhanismina on välja toodud **iseradikaliseerumine läbi poliitilise vimma**. Vahel on individuaalse radikaliseerumise protsessi algatajaks poliitilised trendid või suunad. Üldjuhul võidakse olla mingi suurema liikumise toetaja. (McCauley & Moskalenko, 2008) Poliitiline radikaliseerumine on muutus uskumustes, tunnetes ja käitumises – suunas, mis toetab poliitilist konflikti. Radikaliseerumine võib sisaldada nii üksikisiku kui inimgrupi legaalset ja mittevägivaldset poliitilist tegevust (aktivism) või siis illegaalset ja vägivaldset tegevust (ekstremism) (McCauley & Moskalenko, 2010). Noorte moslemite

radikaliseerumist võib mõjutada ka halb majanduslik olukord ja kõrge töötuse tase. Seejuures mõjub suurenev varaline ebavõrdsus radikaliseerumisele soosivalt, sest tekitab vimma ja vastandumist läänelikule valitsemiskorrale (Ali, 2016).

Kolmanda mehhanismina on välja toodud **iseradikaliseerumine läbi eneseveenmise**. Tüüpiliselt on radikaliseerumisprotsess aeglane ja ajas kujunev. Läbi eneseveenmise on isikul soov liikuda kiirelt radikaliseerumisprotsessis edasi kuni vägivaldse ekstremismini. Ta leiab oma käitumisele õigustusi, hoides oma positiivset minapilti. (McCauley & Moskalenko, 2008). Kuna eelmise tegevusega õigustatakse järgmist tegevust, võib antud mehhanismi pidada seotuks kognitiivse dissonantsi teooriaga. Kognitiivne dissonants ehk tunnetuslik ebakõla tekib, kui inimese uskumus on konfliktis käitumisega (Festinger, 1957). Radikaliseerumise puhul leiab inimene oma tegevuste elluviimiseks õigustust fundamentaalsest islamikäsitlusest ja vastandumisest läänelikele käitumisnormidele. Dissonantsi vähendamiseks võtavad inimesed omaks vaid seda infot, mis toetab nende valikuid (Festinger, 1957). Seejuures võib oluline mõju olla vabal ligipääsul internetile ja seal ringlevale informatsioonile.

Neljandaks mehhanismiks on **iseradikaliseerumine, liitudes radikaalse grupeeringuga**. Isikuid on värvatud terroristlikku rühmitusse läbi personaalsete tutvuste (McCauley & Moskalenko, 2008). Kasutades ära tutvusringkondi ja rõhudes ühtekuuluvustundele, ühinetakse radikaalsete grupeeringutega. Pärast liitumist tutvub inimene grupi ideoloogiliste vaadetega ja võtab need iseseisvalt omaks, sest tunneb end vajalikuna (Crossett & Spitaletta, 2010). Isiku tuttav võib olla radikaalselt meelestatud, kuid armastus või sümpaatia tema vastu ei luba temast loobuda ja nõnda omandatakse tema omaga sarnanev ideoloogia (Schmid, 2013). Sterni (2016) hinnangul liituvad isikud terroristliku organisatsiooniga nagu iga teise organisatsiooniga: huvitades organisatsiooni ideoloogiast või sõprade-tuttavate kutsel. Selliste gruppidega liitumine võib toimuda ka sotsiaalsete vajaduste, põnevuse, iha või identiteediotsingute kaudu (The Institute for Strategic Dialogue, 2012) ning seetõttu võib öelda, et isikul endal peab olema huvi antud teemat lähemalt uurida.

Joonis 2. Quintan Wiktorowiczi iseradikaliseerumise mudel (Wiktorowicz, 2004) autori tõlgitud.

Wiktorowicz (2004, joonis 2) on kirjeldanud islamistlikku radikaliseerumist kui neljaastmelist protsessi. **Kognitiivne avanemine:** isik muutub elus toimuvate muutuste tagajärjel uutele ideoloogiatele vastuvõtlikuks. Kognitiivse avanemise eelduseks võivad olla väliskeskkonnas toimunud sündmused, näiteks töökaotus või poliitiline vastandumine. **Usulised otsingud:** otsitakse elu mõtet ja leitakse see religioonis. Religiooni iseseisval tõlgendamisel võidakse omandada väärarusaamad. (Wiktorowicz, 2004) Delia Deckard ja Jacobson (2015) leiavad Lääne-Euroopa moslemite seas läbiviidud uuringu põhjal, et religioosselt innukamad inimesed on vägivaldiale altimad ning seetõttu nõus oma uskumusi ja tõekspidamisi kaitsma. **Raamistiku loomine:** radikaalne islam võetakse uue ideoloogia aluseks. Vägivaldset islamismi käsitlust peetakse kõige õigemaks. **Sotsialiseerumine:** isik liigub õpipoisi tasandilt aktiivseks ja pühendunud

liikmeks, hakates toetama radikaalset islamit; seejuures algab vähehaaval vastandumine läänelikele väärtustele. Paralleelselt iseseisvate tegevustega võib aset leida ka mõjutustegevus grupi liikme poolt, kus rõhutakse vennastumisele. (Wiktorowicz, 2004) Seejärel võidakse liituda ka juba suurema grupeeringuga. Grupeeringutega mitte liitumisel ja individuaalselt enda tõekspidamisi jätkates terroriakti planeerimist või selle sooritamisel, võidakse isik nimetada *Lone Wolf* (üksik hunt) terroristiks ehk isikuks, kes tegutseb enda ideoloogia realiseerimisel üksi (Pantucci, 2011). Seejuures on oluline eristada iseradikaliseerunud ja *Lone Wolf* (üksik hunt) definitsiooni, kus iseradikaliseerumine on protsess, mis võib viia terrorismini, kuid *Lone Wolf* (üksik hunt) kasutatakse juba terroriakti korraldaja või läbiviija iseloomustamiseks.

Samas toob Gurski (2016) välja, et Kanadas ei ole seni esinenud ühtki avalikku radikaliseerumise juhtumit ehk iseradikaliseerumist, mis oleks toimunud täielikus isolatsioonis. Tema hinnangul on radikaliseerumine sotsiaalne protsess. Terminit „iseradikaliseerumine“ võidakse kasutada hoopis isikute ja gruppide puhul, kellel puudub otsene side terroriorganisatsioonidega (Gurski, 2016). Samas väidab Silke (2008), et inimesed ei saa hakata terroristiks, ilma et nad kuuluksid mõnda terroristlikku rühmitusse.

Iseradikaliseerumise teooriaid kokku võttes peab tõdema, et mõned autorid väidavad, et puhtakujulist, ilma indiviidi mõjutustegevuseta iseradikaliseerumist on õnneks vähe või küsivad, kas seda üldse eksisteerib (Crone, 2016; Gurski, 2016). Behri *et al.*, (2013) poolt Suurbritannias läbi viidud uuringus ei leitud toetavaid tõendeid, mis annaksid kinnitust, et iseradikaliseerumine interneti kaudu oleks reegel. Toetudes uuritud kaasustele toodi välja, et isikud kasutasid interneti enda vaadete levitamiseks ja informatsiooni hankimiseks (Behri *et al.*, 2013). Kindlalt võib väita, et ühte selget mudelit või teed, kuidas toimub radikaliseerumine individuaalsel tasandil, ei ole seni tuvastatud (Hoskins & O'Loughlin, 2009; Bigo, *et al.*, 2014) ning seetõttu võib üha globaliseeruva ühiskonna toetusel toimuda ka interneti kaudu iseradikaliseerumine.

1.3 *Online*-meedia kasutamine radikaliseerumist toetavas mõjutustegevuses

Tänapäeval on inimestevaheline suhtlus muutumas üha kiiremaks ja tehnilisemaks. Tehnoloogia arenguga on arenenud ka propagandavahendid. Kunagised eeposed ja maalid on propagandistide tööriistakohvris asendunud propagandafilmi ja teleülekannetega (Taylor, 2003). Kui vanasti oli raadio propaganda levitamise vahendiks, mis viis info hetkega miljonite inimesteni (Miller, 1941), siis tänapäeval on internetis leviva propaganda mõju kordades suurem.

Mustreid, mille kaudu isikud radikaalsete tegudeni jõuavad, on mitmeid. Rabasa & Benard (2015) on oma raamatus „*Eurojihad*“ ära toonud äärmuslikult meelestatud mošeed vm kogunemiskohad nagu vanglad ning internet ja sotsiaalmeedia. Internetis sisalduvat materjali ja sotsiaalmeediat saab kasutada nii suhtluseks kui ka propagandaks. Käesoleva töö raames uuritakse internetist ja sotsiaalmeediast tulenevaid radikaliseerumisohtusid Eestis. Autor jagab internetis tehtava mõjutustegevuse kaheks propagandaks ja veenmiseks.

Veenmine (*persuasion*), mille eesmärgiks, sarnaselt propagandaga, on mõjutada inimese käitumist mõjutaja jaoks soodsas suunas (Markova, 2008). Markova (2008) sõnul on propaganda rohkem monoloog ning veenmine dialoog isikute vahel. Seetõttu loetakse antud töö kontekstis propagandaks videod, pildid, laulud, ajakirjad, artikleid ja muud, mis toetavad ISIS-e ideoloogiat. Foorumites ja sotsiaalmeedias tehtava mõjutustegevuse võib liigitada veenmise alla, sest seal on sihtgrupil võimalus küsida küsimusi. Tulenevalt eeltoodust on veenmine siiski kahekõne, mis tähendaks värbaja olemasolu, kuid propagandas kasutatavaid meediatooteid saab isik tarbida iseseisvalt.

Ka ISIS kasutab oma äärmuslikku ideoloogiat propagandas. Näiteks terroriorganisatsiooni toodetud videote eesmärgiks on mõjutada inimeste käitumist selliselt, et tõsiusksed liituksid nendega pühas sõjas uskmatute vastu. Videotes näidatakse põnevat ja ohtlikku, kuid väga tähendusrikast elu ISIS-e vallutatud aladel, et see meelitaks noori seiklushimulisi mehi võitlema (Silke,

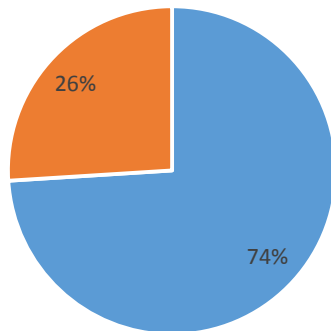
2008). Tänapäeva tehnoloogiliste lahenduste juures on kõige hõlpsam levitada ideoloogiaid interneti vahendusel.

Aastast aastasse on vähenenud näost näkku radikaliseerumine ja suurenenud internetipõhine radikaliseerumine (Sageman, 2008). Noored on leidnud foorumid ja sotsiaalmeedia leheküljed, kus ülistatakse terrorikangelasi, jagatakse kontakte, juhendeid ja taktikalisi näpunäiteid. Taolised internetileheküljed on muutumas „nähtamatuks käeks“ radikaliseerumisprotsessis, millel ei ole otsest juhti, vaid ainult järgijad ja toetajad (Sageman, 2008). Al Qaeda kasutas enesetaputerroristide värbamiseks keerukat propagandat, et teha elu pärast surma ihaldusväärsemaks reaalsest elust, kasutades selleks koraanist võetud lõike ja narratiive (Baines & O'Shaughnessy, 2014).

Riigid on tunnistanud, et internetipõhine radikaliseerumine on probleemiks, kuid seni pole kindlaks tehtud ühtki kindlat viisi, karakteristikut või demograafilist profiili, mille järgi võiks radikaliseerunud isikuid kindlaks teha (Hoskins & O'Loughlin, 2009). Internetiliikluse analüüs võib anda vajalikke indikatsioone radikaliseerunud isikute kindlakstegemiseks või värbamistöö tuvastamiseks, nagu seda tehakse pedofiilide puhul (Hoskins & O'Loughlin, 2009).

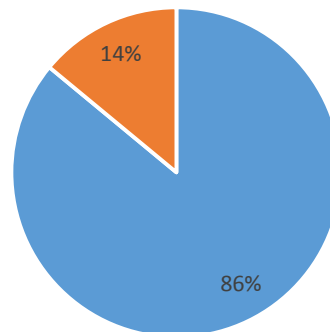
Üha täpsemalt osatakse propagandat vormida ja suunata seda vastavalt sihtgrupi eripärale. Seda ilmestab eesmärgistatud sotsiaalmeedia kasutamine ISIS-e poolt. Suhtluseks kasutatakse kõikvõimalikke suhtlusvõrgustikke ja internetilehekülgi. Vaenuliku mõjutustegevuse ulatuse mõistmiseks ei saa internetti piiritleda ainult suhtlusvõrgustikuga. Käesoleva magistritöö kontekstis mõistetakse interneti all veebis (*www – world wide web*) ja pilve (*cloud*) lahendustes levivaid suhtlusvõrgustikke ning ka veebilehtedel leiduvaid videoid, foorumeid ja pildimaterjali.

ISIS-e poolne propaganda suunitlus

■ Globaalne ■ Regionaalne

ISIS-e keelekasutus

■ Araabia keel ■ Muu

Joonis 3. ISIS-e poolne propagandasuunitlus ja keelekasutus (Zgryziewiez, 2016).

NATO strateegilise kommunikatsiooni keskuse raportis (joonis 3) tuuakse välja, et ISIS-e seni loodud propagandast on 26% suunatud Lähis-Ida regioonile ja 74% ülejäänud maailmale. Kogu toodetud propagandast on 86% araabia keeles ja 14% teistes keeltes. (Zgryziewiez, 2016) Raportist saab järeldada, et suur osa propagandast on suunatud ISIS-e territooriumilt väljaspool elavale ja araabia keelt oskavale kogukonnale.

Internetti kasutatakse:

- videote levitamiseks;
- terroristlike käsiraamatute levitamiseks;
- virtuaalsete ISIS-e eluolu tutvustavate ajakirjade levitamiseks;
- uute liikmete värbamiseks;
- raha kogumiseks;
- relvade hankimiseks;
- terroriaktide ettevalmistamiseks.

Terroristid ei erine internetikasutuse poolest kuidagi teistest inimestest. Räägitakse oma mõtetest, otsitakse uut informatsiooni ja suheldakse üksteisega. Oluline vahe on ainult selles, miks seda tehakse. (Stevens & Neumann, 2009)

Üheks põhjuseks, miks kasutatakse interneti, on leida oma tegudele toetajaskond (Weimann, 2006); seejuures võib internet toimida kui „kõlakoda“ (Behr, et al., 2013). Kõlakoja all mõtleb Behr *et al.*,(2013) vahendit, mille kaudu saab väljendada oma mõtteid ja leida endale toetajaid. Tihti peale leitakse näiteks foorumitest sarnaselt mõtlemaid isikuid, kes postitustele vastavad ja reklaamid vaateid toetavad. Iseradikaliseerumise seisukohalt toetab seda väidet ka käesolevas töös lk 15 käsitletud eneseveenmise mehhanism. Teiseks kasutatakse interneti, et hankida vahendeid (Weimann, 2006): näiteks võivad ekstremistlikud organisatsioonid koguda raha nii heategevuse kui ka NGO-de (mitteriiklike organisatsioonide) (UN CTITF, 2011) kaudu. Ka sotsiaalmeediat võidakse kasutada rahakogumiseks, jagades vajalikke kontaktandmeid. Raha saamiseks kasutatakse pangapälekandeid, krediitkaardimakseid, Pay Pal keskkonnas arvet tasumist, aga ka salakauba ja ekstremistlike materjalide müümist (UN CTITF, 2011). Kolmandaks jagatakse internetis teadmisi terroriakti sooritamiseks (Weimann, 2006), seejuures kasutatakse infootsingul rünnakuobjekti kohta ka vabavaraalisi infokanaleid nagu näiteks *Google Street View* (Office of the Director of National Intelligence, National Counterterrorism Center, 2011).

Aktiivne tegevus internetis võib püüda julgeolekuasutuste tähelepanu ning seetõttu soovitatakse oma tegevusi varjata. Näiteks on ISIS välja andnud käsiraamatu (*How to Survive in the West a Mujahidid guide*), kus pommivalmistamise, rahateenimise, treenimise, relvade hankimise kõrval õpetatakse varjama ka oma tegevust internetis. Soovitatakse võimalikult vähe tarvitada oma nime ning mitte kasutada tavalist internetiühendust püha sõjaga seonduvate materjalide otsimiseks (ISIS, 2015). Internetilehitsejaks peaks olema Tor, mis näitab igakordsel avamisel erinevat IP (*Internet Protocol*) aadressi, mis muudab julgeolekuasutuste jaoks omaniku tuvastamise keerukamaks (ISIS, 2015).

„IP ehk internetiprotokolli aadress on numbrikombinatsioon, mis omistatakse internetiprotokolli kasutavas arvutivõrgus osalevatele seadmetele (Andmekaitse inspeksioon, 2016).

IP-aadressi teades on võimalik isikut profileerida, teha kindlaks, kellele võrk kuulub, leida arvuti nimi. IP-aadress võib sisaldada vihjeid füüsilise isiku asukohta

kohta või isiku veebitegevuse kohta (Andmekaitse inspeksioon, 2016). Seetõttu võib IP-aadress olla oluliseks abivahendiks uurijate töös. Taolisi käsiraamatuid on avaldatud rohkem, kuid antud magistritöö autor ei soovi neile liigset tähelepanu tõmmata, mistõttu raamatute loetelu magistritöös ei esitata.

Ameerika Ühendriikide valitsuse toel viidi 2011. aastal läbi uuring kodus iseradikaliseerunud isikute käitumismustrite võrdlemiseks. Uuring hõlmas aastatel 2008-2010 aset leidnud 27 juhtumit. Tulemustest selgus, et ligi 90% isikutest võttis oma radikaliseerumisprotsessis ühendust teiste ekstremistidega. Teiseks toodi välja, et üle 90% uuritustest vaatas või jagas internetis islamistliku püha sõda toetavaid videoid või muud propagandat. Kolmandaks soovis 90% isikutest reisida välisriiki, kus saaks treenida püha sõja jaoks. Viimasena toodi välja, et ligi 80% radikaliseerunudtest otsis võimalust relvade hankimiseks ja relvaõppeks. Uuringu subjektidest 55% otsis internetist infot rünnakuobjekti kohta. Samas rõhutatakse: kindlasti ei saa antud uurimuse tulemusi võtta kindlaks kriteeriumiks, et nende ilmnmisel isik kindlasti tegutseb, kuid ohuindikaatoriteks võib neid siiski pidada. (Office of the Director of National Intelligence, National Counterterrorism Center, 2011)

Terrorismi leviku takistamisel on oluline roll meedial. Seejuures on üheks ennetavaks meetmeks terrorismikuritegudes süüdimõistetute kuvamine meedias. Terroriste ei tohiks kujutada püha sõja märtrite, vaid tavaliste kurjategijatena, sest nende näitamine märtritena suurendab toetajaskonna poolehoidu ekstreemsetele vaadetele. (Sageman, 2008) Üks sooritatud terroriakt annab virtuaalmeedia kaudu sündmusele globaalse mõõtme, mida edaspidi propagandas oskuslikult ära kasutatakse. Terrorirünnaku valikul on oluliseks kriteeriumiks meediakajastuse ulatus ning seetõttu on spordiüritused selleks kõige sobivamad (Galily, et al., 2016). Spordiüritustel osalevad mitme riigi sportlased ja paljud riigid teevad üritustest otseülekandeid, mistõttu ühe terroriaktiga saavutatakse suur meediakajastus. Näitena terroriakti mõjust võib tuua terrorirünnaku Bostoni maratonil, mida oli juba 10 minuti pärast Twitteris mainitud 750 000 korda (Galily, et al., 2016).

ISIS on oma ideoloogia presenteerimiseks loonud mitmeid meediakanaleid. *Al-Furqan Media*, vanim ISIS-ele truudust tõotanud meediakanal sai alguse 2006. aastal ning tegeleb seni põhiliselt propagandavideote tootmisega. Otseseld käsklusi oma tegevuse koordineerimiseks saadakse ISIS-e juhilt Abu Bakr al-Baghdadilt. *The Al-I'tisam Media Foundation* on alates 2012. aastast tootnud ISIS-e propagandavideoid. *The Alhayat Media Center* on suurim meediakanal, selgelt suunatud lääne auditooriumile, seejuures produtseerinud mitmed ISIS-e hukkamistevideod ning olnud üheks põhilisemaks kanaliks, mille kaudu üritatakse värvata välisvõitlejaid. *The Ajnad Media Foundation* on loodud 2014. aastal, toodab peamiselt püha sõda toetavaid laule ja islamistliku muusikat. (The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center, 2014)

Videote kõrval on loodud ka veebipõhiseid ajakirju (*online magazines*), tuntumad neist *Dabiq* ja *Islamic State News*. *Dabiq* on mitmes keeles ilmuv, Islamiriiki ülistav kvaliteetsete piltidega ajakiri, mis on otseselt suunatud läänes elavatele inimestele (The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center, 2014). *Dabiq* on 2016. aasta lõpu seisuga ilmunud 15 korda. Ajakirja läbivaks teemaks on üleskutsed ühineda pühas sõjas uskmatute vastu nii ISIS-e aladel Süürias ja Iraagis kui ka oma kodukohas Euroopas. Kutsutakse üles ehitama Islamiriiki Süüria ja Iraagi aladel. Viimases 15 numbris ülistab ISIS varasemaid rünnakuid Ameerika Ühendriikides Orlandos ja Prantsusmaal Nice'is, lisaks räägib oma kogemusest Soomest ISIS-e aladele kolinud soomlanna (The Alhayat Media Center, 2016). Näited, mida ka ISIS oma ajakirjas välja toob, on tõestuseks, et nende valitud propagandakanalid on efektiivsed ja täidavad eesmärki. Ajakiri *Islamic State News* on suunatud lugejatele, kes asuvad väljaspool Süüriat ja Iraaki. Antud ajakirjas antakse ülevaade ISIS-e tegevustest ISIS-e poolt hõivatud aladel (The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center, 2014).

Endiselt tegutsevad mitmed ISIS-e ideoloogiat propageerivad veebilehed ja foorumid. Üheks selliseks foorumiks on *Al-Minbar Al-'Ilami Al-Jihadi*, mis levitab araabiakeelseid tekste, videoid, pilte ja muud informatsiooni ISIS-e tegevuse kohta. Sotsiaalvõrgustikud Facebook ja Twitter mängivad propaganda

tegemisel olulist rolli. Suhtlusvõrgustikes kajastuvad infot kasutati uute liikmete värbamiseks ja omavaheliseks suhtluseks (The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center, 2014). Nüüdseks on Facebook ja Twitter alustanud vaenu õhutavate kontode sulgemist, mis on terroriorganisatsiooni liikmeid sundinud kasutama alternatiivseid ja varjatuid vahendeid nagu näiteks WhatsApp ja Telegram (Engel, 2015). Kasutatakse krüpteeritud suhtluskanaleid, mis teeb radikaliseerumise ennetamise ja terroriaktide tõkestamise julgeolekuasutuste jaoks keerukaks.

Üheks parimaks internetipõhise radikaliseerumise näiteks võib tuua Mohammed Irfan Raja. Raja on sündinud ja kasvanud Inglismaal. Teismelisena hakkas ta külastama radikaalse sisuga veebilehti, salvestades ja jagades terrorismiga seonduvat materjali. Lisaks sellele tegi ta ennast märtrina kujutava posterit. Raja tutvus interneti vahendusel New Jerseyst pärit isikuga, kes viis ta kokku Bradfordi ülikooli kolme tudengiga. Kõigil neist oli plaanis minna Pakistani sõjapidamist õppima ning siirduda pühasõtta Afganistanis. Õnneks suutsid julgeolekuasutused õigel ajal sekkuda ja reisi tõkestada, kuid New Jerseyst pärit isik jäi uurimise käigus tuvastamata. (Rabasa & Benard, 2015) Antud juhul nähtub, et internetis mõjutustööd teinud isik suutis enda identifitseerimist vältida.

Stern & Berger (2015) toovad oma raamatus välja, et üheks mõjuriks on džihadistlik propaganda rõhumine läänelikule vastandumisele, kasutades ära sõjalisi konflikte või genotsiidi. Lääneriikide koalitsiooni ebaõnnestunud õhurünnak võib olla üheks vahendiks, mida propageeritakse ja õhutatakse moslemite viha lääneriikide vastu. Samas on tulnud sõnumeid ISIS-e hõivatud aladel korraldatud genotsiidist nii kristlaste, kurdi vähemusrahvuse kui ka šii moslemite kallal (Al-Ali, 2016, Chatterjee, 2016). Massimõrvad, vägistamised, inimröövid, peade mahalõikamised – kõik see ilmestab ISIS-e käitumist vallutatud aladel. Al-Ali (2016) sõnul müüakse naisi ISIS-e võitlejate vahel edasi või jagatakse kingituseks, seejuures on vägistamised ja sundabielud osaks igapäevaelust. Käesoleva töö autor on seejuures seisukohal, et kui näidatakse rohkem dokumentaalfilme ISIS-e territooriumil toimuvast, liitaks rühmitusega vähem läänes kasvanud noori. Oma seisukoha kinnitamisel tugineb autor

Sagemani, (2008 lk 42) väitele, mille kohaselt tänapäeva noored peavad endale teadvustama, et terrorism tähendab surma ja hävingut mitte au erga kuulsust.

1.4 Radikaliseerumist ennetavad meetmed

ISIS kasutab erinevaid meetmeid oma propaganda tegemiseks, mistõttu on selle tõkestamine keerukas. Radikaliseerumise ennetamiseks ja äärmusliku propagandaga võitlemiseks on erinevates Euroopa riikides loodud siseriiklike ja rahvusvahelisi programme seda seetõttu, et terrorism ei tunne riigipiire ja võib mõjutada meid kõiki. Seejuures peab tõdema, et otsene terrorirünnak ei pea toimuma Eestis vaid Eesti kodanikud võivad langeda rünnaku ohvriks mõnes välisriigis. Selleks näiteks on terrorirünnak Prantsusmaal Nices, kus hukkus kaks Eesti kodanikku.

Kõiki Euroopa Liidu liikmesriike hõlmav koostöö sai alguse 2005. aastal Euroopa Liidu terrorismivastase strateegia loomisega. Strateegia peamine ülesanne oli võidelda terrorismi vastu kogu maailmas, seejuures austades inimõigusi, muutes Euroopa ohutumaks, võimaldades kodanikel elada vabal, turvalisel ja õigusel põhineval alal. Strateegia toetub neljale sambale: vältimine, kaitse, jälitamine ja reageerimine. Terrorismi vältimine rajaneb suure osas ennetustööl, radikaliseerumise ja terroristide värbamise vastu võitlemisel. (Euroopa Liidu Nõukogu, 2005) Radikaliseerumist ennetavaid meetmeid analüüsid peab arvestama, et mõningad rahvusvahelised ja riiklikud ennetusmeetodid võivad olla salastatud, et mitte vähendada nende mõju (Behr, et al., 2013).

Euroopa Ülemkogu strateegilistes suunistes (2014) pööratakse tähelepanu radikaliseerumise ja ekstremismi ärahoidmisele, seejuures ka liikmesriikidest lahkunud välisvõitlejate tekke käsitlemisele. Nõutakse olemasolevate üle-euroopaliste hoiatusmehhanismide tulemuslikumat kasutuselevõttu, tugevdades Europoli ja Eurojusti rolli ja lisaks pannakse kohustuseks EL-i broneeringuinfo süsteemi väljatöötamine (Euroopa Ülemkogu, 2014). Broneeringuinfo on reisijate poolt esitatud isikuandmed, mida lennuettevõtted koguvad ja säilitavad. Eesmärgiks on liikmesriikide õiguskaitseasutustele luua võimalus terroriakte ja raskeid kuritegusid ennetada, avastada, uurida ja isikuid tegude eest vastutusele võtta. (Siseministerium, 2017) Euroopa nõukogu võttis EL-i broneeringuinfo

direktiivi vastu 21. aprillil 2016, seejuures kohustades liikmesriike kahe aasta jooksul vastu võtma vajalikud õigus- ja haldusnormid. Broneeringuinfo süsteemis võib näha ka vajalikku vahendit välisvõitlejate tuvastamiseks ja hoiatussüsteemi nende tagasipöördumisel.

Radikaliseerumise ennetamiseks loodi Euroopa Komisjoni poolt 2011. aastal *Radicalisation Awareness Network* (RAN), mis koondab endas parimad praktikad ja spetsialistid, võitlemaks Euroopas leviva vägivaldse ekstremismiga. Ühinenud rahvaste organisatsiooni sõnul (2015) peaks iga liikmesriik looma tegevuskava vägivaldse ekstremismi ennetamiseks. Ennetusse peaks kaasama ministeeriumide siseturvalisust tagavad ametid, sotsiaalsed tugiteenused, haridusametnikud ning ka meedia ja erasektori esindajad. Seadusi tuleks muuta selliselt, et saaks võtta vastutusele isikud, kes reisivad eesmärgiga sooritada terroriakt või treenida selleks. Riiklik plaan peaks sisaldama tegevusi, mis takistavad terroristlikel grupeeringutel koguda annetusi, äritseda antiigi ja naftasaadustega ning tegelda inimkaubandusega. (ÜRO, 2015) Avalikest allikatest pole leitud fakti selle kohta, kas mõni terroriorganisatsioon on tundnud huvi antiigi või naftasaadustega äritsemisest Eestis. Küll aga on kohtusse jõudnud terrorismi rahastamise juhtum, kus 2017.a Riigikohus mõistis Ramil Khalilovi ja Roman Manko lõplikult süüdi terrorismi toetamises.

Radikaliseerumise vähendamiseks on vajalik vähendada vaesust ja tõsta kvaliteetse hariduse kättesaadavust, seejuures propageerida elukestvat õpet. Riigis tuleb tagada sooline võrdõiguslikkus. Riiklikuks eesmärgiks peab olema majanduskasvu saavutamine ja tööpuuduse vähendamine. Muuhulgas tuleb vähendada ka riikidevahelist ebavõrdsust. Eesmärgiks on muuta linnad ja muud asundused turvaliseks ja jätkusuutlikuks ning tagada õiguskaitse kättesaadavus kõigile. (ÜRO, 2015) ÜRO-poolsed soovitusel on antud elanikkonna heaolu parandamiseks, mis vähendab ühiskonna polariseerumist; selle tulemusena väheneb radikaliseerumine.

Ühendkuningriigi terrorismi ennetusprogramm CONTEST, mis on võitluses radikaliseerumise vastu partneriks politseile, kohalikule omavalitsusele ja NGO (mitte riiklikele organisatsioonidele), pööravad rõhku neljale olulisele aspektile.

Esiteks uurimine: uurida ja tõkestada terrorirünnakuid. Teiseks ennetus: ennetada isikute radikaliseerumist ja terrorismi toetamist. Kolmandaks kaitse: tugevdada siseturvalisust. Neljandaks valmistumine: minimeerida võimalikust terrorirünnakust tulenevat mõju ja kiirendada normaalse elu taastumist. (The Secretary of State for the Home Department by Command of Her Majesty, 2016) Antud programm on kõikehõlmav ja loob terrorismiennetusest terviku. Sarnane programm on kasutusel ka Prantsusmaal. Olles partner mitmele asutusele kaasavad nad ennetustegevusse võimalikult palju inimesi.

Ühendkuningriik võttis 2015. aastal vastu otsuse suurendada terrorismivastase võitluse panust. Eesmärgiks on avastada ja tõkestada terroristide tegevusi internetis. Suurenenud on uurijate hulk ning püütakse eemaldada ka radikaalse sisuga materjale. Eemaldatud sisu kõrval luuakse vastunarratiive, mis peaksid radikaliseerumist ennetama. (The Secretary of State for the Home Department by Command of Her Majesty, 2016) Riigisisese preventsiooni parandamine aitab kindlasti kaasa radikaliseerumise ennetamisele, kuid ilma tulemusriikka riikidevahelise infovahetuse ja koostööta on terroriaktide ennetamine võimatu. Seetõttu tõhustati koostööd ja loodi *Joint International Counter Terrorism Unit*, mis koostöös Ühendkuningriigi riigisiseste julgeolekuasutustega panustab rahvusvahelise terrorismi tõkestamisse. (The Secretary of State for the Home Department by Command of Her Majesty, 2016) Eespool nimetatud koostöövõrgustikud *RAN* ja *CONTEST* aitavad tõkestada radikaliseerumist suurtes moslemikogukondades ja samas tagavad parema infovahetuse liikmesriikide vahel, mis võimaldab väiksemates kogukondades nagu Eesti radikaliseerumist varem märgata. Tuleb tõdeda, et inimeste vaba liikumine Schengeni alal muudab Euroopa ühtseks, kuid teeb riigid, sealhulgas ka Eesti, terrorirünnakute suhtes haavatavaks.

Europol on loonud *IRU (EU Internet Referral Unit)*, millel on kolm põhilist ülesannet. Esiteks: efektiivselt tõkestada internetipõhist radikaliseerumist ja värbamistööd, seejuures kaardistades ja mõjutades terroristliku propagandat. Teiseks: pakkuda taktikalist ja strateegilist analüüsi uurimiste tõhustamiseks. Kolmandaks: olla terrorismivastases võitluses parimaks partneriks nii ECOE-le

(*European Centre of Excellence*), RD-le (*Research & Development*), Europolile kui ka Euroopa Liidu liikmesriikidele. (EU Internet Referral Unit, 2016b)

Üldiselt käsitlevad valitsused sotsiaalmeediat telefonisidet reguleerivate seaduste alusel, see aga vabastab ettevõtted vastutusest, kuidas kliendid antud meediaplatformi kasutavad (Stern & Berger, 2015, lk 295). Suureks probleemiks propaganda tõkestamisel on sõnavabadus, sest see on üheks põhiõiguseks. Üheks võimaluseks võiks olla internetis levivale terroristlikule propagandale ülemaailmsete piirangute kehtestamine, seejuures on oluline pädeva asutuse hinnang- mida võib nimetada terroristlikuks propagandaks. IRU on suutnud identifitseerida 70 erinevat veebiplatvormi, mille kaudu terroristlikud rühmitused oma propagandat levitavad. 2016. aasta 1. juuliks oli läbi vaadatud 11050 erinevat propagandamaterjali, neist 8949 suudeti koostöös teenusepakkujaga eemaldada. (EU Internet Referral Unit, 2016b) Internetist eemaldatud materjalide hulk on üsna suur – koguni 91.4% (EU Internet Referral Unit, 2016b), kuid ei tohiks unustada, et propagandategijad saavad selle igal ajahetkel uuesti publitseerida. Propagandamaterjalide eemaldamine küll vähendab levikut, kuid ei kaota seda täielikult.

Radikaliseerumise ennetamisel on oluline roll probleemi võimalikult varasel märkamisel ja sellega tegelemisel. *Organization for Security and Co-operation in Europe* (OSCE) on tõstnud esile kogukonnakeskse politseitöö olulisust (2014). Kogukondadevahelise sotsiaalse sideme suurendamine võimaldab sealsete probleemkohtade esilekerkimist. Inimeste usalduse võitmine tõstab kogukonna turvatunnet ning annab ligipääsu radikaliseerumise ennetamiseks vajalikule informatsioonile (Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), 2014). *International Association of Chiefs of Police* (IACP), *U.S. Department of Justice* (DOJ) ja *Office of Community Oriented Policing Services* on töötanud välja viie punktilise kontseptsiooni, mille eesmärgiks oli suurenda terroristliku ideoloogia ja käitumismustrite identifitseerimise, ennetuse, ja elimineerimisega tegelevate inimeste arvu. Antud kontseptsioonis tuuakse välja, et kogukonnakeskne politsei peaks radikaliseerumise ennetamisel järgima viit printsiipi, milleks on (The Office of Community Oriented Policing Services, 2014):

- Luua usaldusväärne side kogukondade ja ametkondade vahel.

Usaldusliku sideme saavutamisel on olulised läbipaistvus, suhtlus ja austus.

- Elanikkonna laiem kaasamine turvalisuse tagamiseks.

Kogukondliku lähenemise kaudu tuleb tähtsustada iga inimese kaasamist ja nende panust.

- Võimendada avaliku ja erasektori koostööd.

Teha koostööd teiste ametiasutuste, kohalike omavalitsuste ja ka erasektoriga.

- Kaasata kõik partnerid äärmusluse tõkestamiseks.

Teha koostööd vastunarratiivi leidmiseks ja riskirühmadele alternatiivsete tegevuste pakkumiseks.

- Tõsta politseinike, erinevate ametnike ja kogukondade teadlikkust.

Tõsta erinevate huvigruppide teadlikkust radikaliseerumisest.

Käesoleva töö kontekstis on oluline töö empiirilises osas uurida Eesti olukorda eespoolnimetatud viie printsiibi täitmiseks.

Soomes on ekstremismi avastamiseks ja tõkestamiseks loodud internetipolitsei (*Nettipoliisi*). Selle ülesandeks on peale sotsiaalmeedia monitoorimise ka politsei avaliku kohaloleku näitamine sotsiaalmeedias – elanikud saavad oma tähelepanekutega pöörduda veebipolitsei poole (The Institute for Strategic Dialogue, 2014). Politseitöö virtuaalses kogukonnas võimaldab laiemat meediakajastust ning selle kaudu jõuab politsei suurema sihtgrupini. Samas saab ka kogukond kiiremini viidata ühiskonna probleemkohtadele (Calcara, Fross, Tolvanen, Sund, 2015). Kasutajasõbraliku lähenemise loomine annab politseile võimaluse märgata radikaliseerumise tundemärke protsessi varajases staadiumis (The Institute for Strategic Dialogue, 2014). Kiirelt arenevas ühiskonnas peab politsei olema paindlik ja leidlik, et saada lihtsate vahenditega võimalikult suurt meediakajastust ja seejuures hoida sidet kogukonnaga.

Välimusest ja isiku käitumisest tulenevate muutuste hindamine on keeruline. N-ö eesliinitöötajate (sotsiaaltöötajate, psühholoogide, noorsootöötajate, piirkonnapolitseeride jt inimeste, kellel on vahetu kontakt sihtgrupiga) koolitamisel on oluline panna rõhku ka ekstremismi-ilmingute avastamisele, et tõsta nende teadlikkust võimalikest ohumärkidest. Eelnevalt on käesolevas töös lk 4 ja 17 mainitud, et radikaliseerumise protsess ei ole kõigi puhul ühesugune – ka muutused käitumises ja välimuses võivad olla erinevad.

Centre for the Prevention of Radicalization Leading to Violence on koostanud tabeli käitumismustritest, mida eesliinitöötajad silmas võiksid pidada. Seejuures ei ole tegemist mitte ainult islamiäärmuslust, vaid äärmuslust üldiselt hõlmava koolitusmaterjaliga. Probleemse käitumise kategooriasse kuuluvad ilmingud annavad esmast tunnistust isiku suuremast ideoloogiamuutusest (*Centre for the Prevention of Radicalization Leading to Violence (CPRLV), 2017; Federal Bureau of Investigation, 2017*):

- Hakkab end isoleerima perekonnast ja/või sõpradest
- Vahetab nime, nii et see toetaks tema ideoloogilist mõtlemist
- Muutused välimuses: riietus, juuste kasvatamine/pea kiilaks ajamine, tätoveeringute tegemine või nende eemaldamine, sümbolika kandmine
- Lõpetab suhtlemise pereliikmete ja/või lähedaste sõpradega, et veeta rohkem aega uute sõprade või tuttavatega, kes pooldavad tema uut ideoloogiat
- Peab rangelt kinni ekstreemsetest usulistest vaadetest või poliitikasuundadest
- Väljendab seisukohta, et teised ohustavad tema individuaalseid usulisi või poliitilisi vaateid
- Väljendab ühiskonda polariseerivaid vaateid (ekstreemne usaldamatus, absoluutne tõde, paranoia)
- Võtab omaks perekonnas lõhesid tekitavaid käitumispraktikaid
- Huvitub vandenõuteooriatest
- Muudab ootamatult oma harjumusi
- Tunneb end ohvrina, tõrjutuna

- Surub järjepidevalt oma religioosseid või ideoloogilisi veendumusi teistele peale
- Tulenevalt ideoloogilistest, poliitilistest või religioossetest põhjustest keeldub järgimast kooli, töökoha või teiste asutuste reegleid
- Keeldub osalemast grupitegevustes või suhtlemast konkreetsete inimestega tulenevalt nende usust, nahavärvist, soost või seksuaalsest orientatsioonist
- Väljendab vajadust teiste üle domineerida või neid kontrollida
- Ei suuda oma ideedest taganeda või teisi vaatepunkte aktsepteerida.

Ülaltoodud loetelus sisalduvad nii Ameerika Ühendriikide Föderaalse Juurdlusbüroo kui ka Kanada *Centre of The Prevention of Radicalization Leading to Violence* (CPRLV) koostatud indikaatorid, mis võivad viidata isiku esmastele radikaliseerumisilmingutele. Tegemist on esmaste ohumärkidega, mille ilmnemisel võiks inimeselt uurida, millest selline muutus on tingitud või edastada oma tähelepanekud vastava valdkonna ekspertidele. Kogu CPRLV koostatud tabel lisatud lisa 1. Kasutades varajast muudatuste märkamist kogukonnas on võimalik isiku radikaliseerumise protsess tagasi pöörata ja vältida probleemi eskaleerumist.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et riigid panustavad terrorismi ennetamisse, kuid sellest hoolimata toimuvad terrorirünnakud. Veebipropaganda tõkestamine on üheks võimalikuks lahenduseks, kuid oluline on ka tegeleda juba radikaliseerunud isikutega. OECD toob välja, et oluline on probleemi lahendamisel kogukonnapõhine lähenemine, läbi mille luuakse usalduslik side erinevate sihtgruppide ja poliitsei vahel.

2 INTERNETIPÕHISE ISERADIKALISEERUMISE UURING EESTIS

2.1 Metoodika ja valim

Käesolevas peatükis vaadeldakse interneti seoseid iseradikaliseerumisega, kasutades dokumendianalüüsi ja poolstruktureeritud intervjuude tulemusi. Andmed on seostatud käesoleva töö teoreetiliste seisukohtadega, mille tulemusena esitatakse järeldused ja ettepanekud.

Uurimistöö eesmärgi saavutamiseks viis autor läbi juhtumiuuringu (ingl *case study*). Kuna sooviti analüüsida iseradikaliseerumise ja interneti seoseid, valiti teema uurimiseks juhtumiuuring, mis autori hinnangul sobib magistritöö eesmärgi saavutamiseks. Uurimisstrateegia valimisel tugines autor Yini (2003, lk 12-13) käsitlusele, kelle hinnangul kasutatakse juhtumiuuringut paljudes valdkondades, nt psühholoogias, sotsioloogias, sotsiaaltöös, avalikus halduses, juhtimises, poliitikas. Andmekogumismeetodina kasutatakse poolstruktureeritud intervjuusid (Flick, 2009, lk 165) ja dokumendianalüüsi (Flick, 2009, lk 255-259). Eesmärgistatud valimisse (Teddlie & Yu, 2007) kuuluvad Eesti moslemikogukonna liikmed. Intervjueeritavate leidmine on tihedalt valdkonnaga seotud (Flick, 2009), seetõttu on valimis 10 moslemit.

Arvestades valimi kättesaadavuse keerukust ja teema tundlikkust, kasutati andmekogumismeetodina intervjuusid, sest ankeetküsimustiku edastamine konkreetsele sihtgrupile ei oleks andnud teadustöös aktsepteeritavat tulemust. Valimisse kuulusid Eesti moslemikogukonna liikmed, kelle poole pöördui kinnise Facebooki-grupi „Eesti moslemid“ kaudu. Arvestades teema delikaatsust ja isikute anonüümsuse tagamise vajadust, esitati intervjuupakkumised personaalselt grupi liikmetele. Intervjueerida sooviti 21 liiget, kellest 10 oli intervjuuga nõus. Teadustööeetika põhimõtetest kui ka valdkonna tundlikkuse seisukohalt on oluline säilitada isikute anonüümsus, mistõttu töös ei kajastata isikuandmeid ja intervjuude läbiviimise kohti. Isikute tuvastamise vältimiseks ei lisata intervjueeritavatele sugu ega vanust. Anonüümsuse säilitamise eesmärgiks

on hoida ära võimalik moslemikogukonna liikmete seas tekkiv intervjueeritavate mainekahju.

Isikute valimisel lähtus töö autor grupiga liitumise ajast ja eesti keele oskusest. Esialgsest planeeritud lumepallivalim ei andnud tulemusi, sest kõik soovitatud isikud ei soovinud osaleda uurimuses või ei osanud soovitada järgmisi võimalikke intervjueeritavaid. Pöörduti 21 liikme poole, kellest 3 ei sobinud sihtgrupiks (mis tähendab, et nad ei olnud moslemid), 6 isikut ei vastanud kirjale, 2 isikut keeldus intervjuust, 3 intervjuud viidi läbi kirjalikult, 5 isikuga tehti intervjuu silmast silma ning 2 isikuga viidi intervjuu läbi Skype'i vahendusel.

Tabel 1 Intervjueeritavad (autori koostatud)

Intervjueeritava tähis	Usu praktiseerimise aeg	Intervjuu aeg	Intervjuu kestvus min.sek
Intervjueeritav 1	9 aastat	18.02.2017	29.42
Intervjueeritav 2	Sünnilt moslem	18.02.2017	31.04
Intervjueeritav 3	6 aastat	18.02.2017	31.55
Intervjueeritav 4	1 aasta 4 kuud	28.02.2017	28.52
Intervjueeritav 5	3 aastat tagasi	03.03.2017	36.10
Intervjueeritav 6	2 aastat 6 kuud	03.03.2017	24.21
Intervjueeritav 7	Sünnilt moslem	04.03.2017	27.01
Intervjueeritav 8	6 aastat	06.03.2017	Soovis vastata kirjalikult
Intervjueeritav 9	21 aastat	06.03.2017	Soovis vastata kirjalikult
Intervjueeritav 10	6 aastat	07.03.2017	Soovis vastata kirjalikult

Valimisse kuulus 2 sünnilt moslemit ja 8 konvertiiti. Antud töö kontekstis mõistetakse konvertiitide all inimesi, kes on vahetanud usku või on võtnud omaks islamiusu. Intervjuude keskmine aeg oli 29.52. Intervjueeritav 7 soovis eelnevalt tutvuda intervjuu küsimustega. Valimi osas oli huvipakkuvaks ühe intervjuust keeldunud isiku vastus:

„Huvitav, aga ma ei saa sinu eriala inimesi abistada. Kõike paremat“ (Keelduja1, 2017).

Keeldumise põhjuste väljaselgitamiseks ei olnud keeldunu enam kättesaadav, kuid vastusest nähtub, et isik ei soovi teha koostööd sisejulgeoleku valdkonnaga, mis annab võimalikke vihjeid tema vastandumise kohta Eesti demokraatlikule korrale.

Mõne respondendi soov vastata intervjuu küsimustele kirjalikult võis tuleneda sellest, et antud isikud olid naissoost ning koraanis on öeldud:

“Prohveti naised! Te ei ole sellised nagu teised naised. Kui te olete vagad, siis ärge kõnelge (võõraste meestega) liiga lahkelt – et see, kelle süda on täis pahesid, ei hakkaks teid himustama – vaid pigem tavalisel viisil“ (Koraan 33:32).

Sellest värsist tulenevalt võivad mõned mosleminaised tõlgendada suhtlemist võõra mehega flirtimisena (Intervjueeritav nr 6, 2017).

Intervjuude küsimused koostati magistritöö raames püstitatud uurimisküsimuste põhjal, võttes aluseks esimeses peatükis väljaselgitatud teoreetilised lähtekohad. Pilotintervjuu viidi läbi valdkonna eksperdiga 02.02.2017, pärast seda täpsustati 1. küsimuse täiendavaid küsimusi ja 9. küsimust. Esimesele küsimusele lisati täiendava täpsustusena araabia keele oskuse küsimus ning isiku teadmised islamist. Üheksandale küsimusele lisati küsimuse teine pool uurimaks, kas isik teab kedagi kes on radikaliseerunud. Intervjuude ajal esitati vajadusel täpsustavaid küsimusi. Andmete kvalitatiivseks sisuanalüüsiks kasutati andmetöötlusprogrammi NVivo.

Magistritöö raames teostatav dokumendianalüüs käsitleb iseradikaliseerumist mõjutava internetis leviva propaganda tõkestamise regulatsiooni Eestis ja radikaliseerumise ennetamise rakendamise võimalusi. Täiendavalt osales töö autor

noorsootöötajatele mõeldud hoolivate väärtuste baaskoolituse raames toimunud radikaliseerumise põhjuste ja ennetuse loengul, mis andis aimduse koolitusprogrammi olemusest ja teooriast tulenevast (käesolev töö lk 28-31) eesliinitöötajate koolitusest. Lisaks sellele omandas töö autor praktilise kogemuse Politsei- ja Piirivalveameti projekti „Turvaline küla“ raames Järvamaal toimunud üritusel.

2.2 Mõjutustegevuse tõkestamise regulatsioon Eestis

Dokumendianalüüs käsitleb iseradikaliseerumist mõjutava internetis leviva propaganda tõkestamise regulatsiooni Eestis. Võitluses radikaliseerumise ja terrorismiga lasub riikidel õiguslik- eetilise dilemma, kas piirata inimõigusi ja anda õiguskaitseorganitele terrorismi tõkestamisel rohkem õigusi või kaitsta eraelu puutumatust, kuid andes eelise terroriorganisatsioonide propagandistidele.

Eesti Vabariik on demokraatlik parlamentaarne riik ning islamiusuliste õiguskord, šariaat, on vastuolus meie põhiseadusega. Eesti Vabariigi põhiseaduse § 12 kohaselt on inimesed seaduse ees võrdsed. Seejuures ei tohi inimesi diskrimineerida rahvuse, rassi, nahavärvuse, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, samuti varalise ja sotsiaalse seisundi või muude asjaolude tõttu. Paremäärmuslikku mõttelaadi iseloomustav rahvusliku, rassilise, usulise või poliitilise vihkamise, vägivalda ja diskrimineerimise õhutamine on seadusega keelatud ja karistatav. Keelatud ja karistatav on ka õhutada vihkamist, vägivalda ja diskrimineerimist ühiskonna kihtide vahel (Eesti Vabariigi põhiseadus, 2017). Vihkamise ja vägivalda õhutamine ühiskonnas tekitab polarisatsiooni, mis võib olla üheks radikaliseerumise protsessi algpõhjuseks (käesolev töö lk 7). Vaenu õhutamine on Karistusseadustiku § 151 kohaselt karistatav (Karistusseadustik, 2017).

„Kuna teo ohtlikkus seisneb just vaenu levimise võimaluses, saab koosesule vastavast üleskutsest rääkida ainult juhul, kui see leiaks ühiskonnas vastuvõttu“ (Sootak & Pikamäe, 2015).

Seejuures saab KarS § 151 rääkida juhul, kui üleskutse on tõsiseltvõetav nii arvukuselt kui sisult (Kriminaalasi Lauris Kaplinski Süüdistuses KarS§ 151 järgi, 2006).

Eesti Vabariigi põhiseaduse § 40 alusel on igaühel südametunnistuse-, usu- ja mõttevabadus (Eesti Vabariigi põhiseadus, 2017). Seetõttu võib öelda, et inimesed on oma vaimult vabad uskuma seda, mida peavad enda jaoks kõige õigemaks. Seejuures võib täita usutalitusi, kui see ei kahjusta avalikku korda, tervist ega kõlblust (Eesti Vabariigi põhiseadus, 2017). Kindlasti tuleb siinkohal öelda, et usuvabadus ei anna mingeid eeliseid ega ole ülimuslik teiste põhiõiguste kõrval, mistõttu ei õigusta teiste vaenamist ega nende õiguste rikkumist. Võib öelda, et inimesed on vabad seesmiselt uskuma mida soovivad, kuid välimine usuvabadus on seotud avalikku korda reguleerivate õigusnormidega.

Euroopa Inimõiguste Kohus leidis 16.06.2015 Delfi kohtuasjas Eesti riigi vastu, et Delfi AS kui üks Eesti suurimaid meediakompaniisid on vastutav vihakõnet sisaldavate ja vägivallale õhutavate kommentaaride eest (Kohtuasi Delfi vs. Eesti, 2015). Kommentaaridest tulenev viim ja viha võivad tekitada ühiskonnas vastandumist ja sellest tulenevalt ka iseradikaliseerumist (käsitatud käesolevas töös lk 13-15). Euroopa Inimõiguste kohus oli seisukohal, et Eesti Riigikohtu poolt Delfi vastutavaks pidamine oli põhjendatud ja võttis otsustamisel arvesse: I kommentaaride iseloomu, II seda, et need olid postitatud vastuseks Delfis avaldatud artiklile, III Delfi ebapiisavaid meetmeid kommentaaride kiireks eemaldamiseks ja IV Delfile kaasnenud sanktsioone (Kohtuasi Delfi vs. Eesti, 2015). Seetõttu võib järeldada, et meediaväljaannete kommentaariumides tehtavate vaenulike postituste eest on vastutav väljaandja. Sellest kohtulahendist tulenevalt sulges meediaväljaanne Postimees oma anonüümse kommentaariumi. Antud kohtulahendis juhitakse veel tähelepanu, et anonüümsus on internetis mitme erineva tasemega.

Anonüümsed kommentaarid võivad olla küll anonüümsed laiale avalikkusele, kuid nende autorite arvutite IP aadress on teada portaali omanikule. Samas ei saa portaali omanik iseseisvalt teada, kellele vastav IP aadress kuulub. Isikut on võimalik tuvastada üksnes ühildades andmed internetiteenuse pakkujaga, mida on

võimalik teha kriminaalmenetluse raames. Samas peab tõdema, et võimalik on tuvastada üksnes arvuti, kust antud kommentaar oli kirjutatud ja teatud juhtudel ei ole võimalik isegi see. Euroopa Inimõiguste Kohus on seisukohal, et anonüümsus internetis on oluline väärtus, kuid peab olema tasakaalus teiste õigustega (Kohtuasi Delfi vs. Eesti, 2015). Vihakõne tõkestamise seisukohalt on Eesti Vabariigi Riigikogu Euroopa Liidu asjade komisjon avaldanud toetust Läti seimi rohelise kaardi ettepanekule. Eesti on toetanud vihakõne tõkestamist audiovisuaalmeedias, kui selle sisu õhustab riigi poliitilist stabiilsust, õhutab vägivalda või tekitab ühiskonnas pingeid ja vastandumist (Euroopa Liidu asjade komisjon, 2016).

1996. aastal Tiigrihüppe programmiga alguse saanud Eesti ühendamine internetiga ja tehnilise kompetentsi tõstmine on muutnud Eesti avatud ja vaba internetiühendusega riigiks. 2015. aasta I kvartalis kasutas 16-74-aastastest Eesti elanikest interneti 88%, samal ajal oli Euroopa Liidus see näitaja 79% (Statistikaamet, 2016). Suurt tõusu on näidanud mobiilse interneti kasutajate arv, mida on soosinud tehnoloogia kiire areng ja kiiremat interneti võimaldav 4G võrk (Statistikaamet, 2016). Kogu eelnev statistika on toetav teoorias toodud (käesoleva töö lk 20-24) vaenuliku propaganda võimalikule kättesaadavusele. Kiire ja mobiilne internet võib soodustada vaenuliku propaganda levikut. Eestis peetakse virtuaalset väljendusvabadust inimõiguste osaks, millest tulenevalt on igaühel õigus levitada ideid, arvamusi, veendumusi ja muud informatsiooni kui see ei riku avalikkuse korda, kõlblisust, teiste inimeste õigusi, vabadust, tervist, au, või head nime (Eesti Vabariigi põhiseadus, 2017). Eesti Vabariigi põhiseaduse § 45 lg 2 näeb ette, et riigil on keelatud luua riiklikke institutsioone väljendusvabaduse hindamiseks, kuid see ei tähenda, et ametiisikutel või institutsioonidel oleks keelatud väljendusvabaduse kasutamist hinnata (Madise, et al., 2012).

Igasuguste piirangute kehtestamine internetis võib kahjustada Eesti mainet, luues kuvandi sõnavabaduse piiramisest. Eesti asub *Freedom House*'i andmetel (2016) interneti- ja pressivabaduse seisukohalt esimesel kohal. Internetivabadust piiravate asjaoludena toodi *Freedom House*'i uuringus välja ebaseaduslike *online-*

hasartmängukohtade tõkestamine ja käesolevas töös eelnevalt käsitletud Delfi ja Eesti riigi kohtuasjast tulenevad muudatused kommentaariumides (Freedom House, 2016).

Eestis reguleerib internetiteenuse pakkumist elektroonilise side seadus, mis sätestab nõuded elektroonilise side võrkudele ja reguleerib riiklikku järelevalvet nende nõuete täitmise üle. Seadus kohustab internetiühenduse, elektronposti ja internetitelefoni teenuse osutajat säilitama (Elektroonilise side seadus, 2017):

- sideettevõtja poolt eraldatud kasutajatunnused;
- telefoni- või mobiiltelefonivõrku siseneva side kasutajatunnuse ja telefoninumbri;
- kliendi nime ja aadressi, kelle nimele internetiprotokolli aadress, kasutajatunnus või number olid side toimumise ajal eraldatud;
- internetitelefoni kõne kavandatud vastuvõtja kasutajatunnuse või numbriga;
- kavandatud vastuvõtva kliendi nime, aadressi ja kasutajatunnuse elektronposti ning internetitelefoni teenuse korral;
- internetiseansi alguse ja lõpu kuupäeva ning kellaaja konkreetse ajavööndi järgi koos internetiprotokolli aadressiga, mille on kasutajale eraldanud internetiteenuse osutaja, ja kasutajatunnusega;
- elektronposti või internetitelefoni teenuse kasutamise alguse (*log in*) ja lõpu (*log off*) kuupäeva ning kellaaja konkreetse ajavööndi järgi;
- kasutatud internetiteenuse elektronposti ja internetitelefoni teenuse korral;
- helistaja numbriga sissehelistamisega internetiühenduse korral;
- digitaalse kliendiliini (*Digital Subscriber Line – DSL*) või mõne muu tunnuse side algataja kohta.

Elektroonilise side seadus küll kehtestab nõuded andmete salvestamiseks, kuid teine asi on nende andmete põhjal isikuid kindlaks teha. Reeglina saab nõuda vaid nende andmete säilitamist, mis tekivad teenusepakkujal normaalse töö käigus. Eestis on levinud mobiili eelmakstud kõnekaartide kasutamine, mis annab kasutajale anonüümsuse ja muudab õiguskaitseorganite jaoks isiku tuvastamise

keerukamaks. Seejuures on eelmakstud kõnekaartidega võimalik kasutada internetti.

IP-aadressi põhjal võib saada teha kindlaks arvuti, kust tehakse või laetakse alla propagandat, kuid isiku tuvastamine on juba keerukam. Isikuandmekaitse seaduse § 4 lõige 1 sätestab isikuandmete olemuse:

„Isikuandmed on mistahes andmed tuvastatud või tuvastatava füüsilise isiku kohta, sõltumata sellest, millisel kujul või millises vormis need andmed on“ (Isikuandmete kaitse seadus, 2017).

Sellest tulenevalt ei saa ISP (*internet service provider* ehk internetiteenuse pakkuja) jagada IP-aadresse kolmandatele osapooltele ilma kasutaja teadmata. Elektroonilise side seaduse kohaselt (2017) edastab internetiteenuse pakkuja IP-aadressi §111 lg 11 nimetatud asutustele.

Tulenevalt riikide geograafilisest asukohast ja riikidevahelise andmeside sõlmpunktidest on võimalik internetiliiklust pealt kuulata ja jälgida. Riigid või asutused, kes jälgivad riikidevahelist liiklust, saavad analüüsida kõiki saadetavaid ja vastuvõetavaid krüpteerimata pakette ehk siis suuremat osa veebiliiklusest. (Tartu Ülikooli arvutiteaduste instituut, 2017) Alates 2015. aasta suvest toimub Riigi Infosüsteemide Ameti poolne Eesti küberruumi mehitatud seire, millega tuvastatakse, jälgitakse ja lahendatakse Eesti arvutivõrkudes toimuvaid turvaintsidente (Riigi Infosüsteemi Amet, 2016). Antud hetkel ei ole Riigi Infosüsteemide Ameti põhimääruses sätestatud ülesannetes kindlasti radikaalse sisuga materjali leviku tõkestamist, kuid töö autori hinnangul võib neil see kompetents olla.

Eesti peab eriti oluliseks sõnavabaduse eriraportööri Frank La Rue' raportit (Välisministeerium, 2017), milles tuuakse välja, et otsus veebilehtede sisu filtreerimise ja blokeerimise kohta peab olema põhjendatud ning tehtud pädeva asutuse või õigusorgani poolt (United Nations General Assembly, 2011). Seetõttu ei saa veebilehtede blokeerimine olla kergekäeline otsus, vaid vajab ekspertidest koosneva gruppi heakskiitu.

Eelnevale tuginedes võib järeldada, et käesoleva töö lk 20-24 loetletud terroristlike organisatsioonide propagandavahendeid oleks võimalik tõkestada ka Eestis, kuid hetkel puudub selleks vajalik õiguslik regulatsioon.

2.3 Radikaliseerumise ennetamise rakendamine Eestis.

Antud alapeatükis analüüsib töö autor käesoleva töö teoorias lk 28-29 tõstatatud kogukonnakeskse politsei radikaliseerumise ennetamise viie printsiibi rakendamise võimalusi Eestis, seejuures vaadeldes juba tehtud samme. Teoorias käsitletud kontseptsiooni eesmärgiks oli suurenda terroristliku ideoloogia ja käitumismustrite identifitseerimise, ennetuse, ja elimineerimisega tegelevate inimeste arvu.

- **Luua usaldusväärne side kogukondade ja ametkondade vahel.**

Usaldusliku sideme saavutamisel on oluline läbipaistvus, suhtlus ja austus. Usaldusliku sideme loomine on pidev protsess, millega on tegeldud alates politsei loomisest. Usaldus Politsei- ja Piirivalveameti vastu oli 2016. aastal 87% (Politsei- ja Piirivalveamet, 2016), kuid oluline ei ole lihtsalt numbriline väärtus, vaid küsimus, mis põhjusel on ülejäänud inimesed rahulolematud. PPA poolt tellitud avaliku arvamuse uuringus toodi vastajate poolt peamiste põhjustena välja, et nende hinnangul kohalikke politseinikke ei ole, jaoskonnad on suletud, politseinikke pole kusagil näha või et nad asuvad liiga kaugel (Turu-uuringute AS, 2016). Usalduse puudumisel ei toimi ka koostöö elanikkonna vahel.

- **Elanikkonna laiem kaasamine turvalisuse tagamiseks.**

Kogukondliku lähenemise kaudu tuleb tähtsustada igaühe kaasamist ja panust, seejuures rõhutatakse Eesti Siseturvalisuse arengukavas 2015-2020 kogukonnakeskse politsei rolli ennetuses ja turvatunde tõstmisel. Tuuakse välja vajadus arendada ja rakendada kogukonnakeskset turvalisuse mudelit. Oluline märksõna arengukavas on märkamise, sest märgates kogukonnas probleemkohti ja jagades neid õiguskaitseorganitega on võimalik tõsta kogukonna turvatunnet (Siseministeerium, 2015). Töö autori hinnangul on ääretult tähtis igaühe panus ja vabatahtlikkus. Abipolitseinike arvu suurendamine ja ka nende teadlikkuse tõstmine radikaliseerumisest suurendab kogu kogukonna teadlikkust. Kogukonna

turvalisuse tagamine läheb kokku ka ÜRO-poolsete soovitusetega käesolev töö lk 26.

Üheks heaks näiteks kogukonna kaasamisest politseitöösse on projekt „Turvaline küla“. Antud projekti formaadiks on avatud ruum, kuhu kutsutakse kokku kohalikud elanikud, erinevad riigiametnikud ning kohalik omavalitsus. Koos vaadatakse läbi erinevatele osapooltele muret tekitavad probleemkohad ja pakutakse neile ennetuslikke lahendusi. Erinevate murede ja juhtumite edastamiseks koostatakse infoleht vajalike numbritega. (Juhandi, 2012) Töö autor on seisukohal, et antud koostööformaadi kokkupuutepunkt kohalike elanikega on äärmiselt oluline nii kuritegevuse kui ka radikaalse käitumise varajasel ennetamisel. Nagu on välja toodud käesolevas töös lk 28-31, on oluline roll just kogukonnal ja selle tähelepanekutel.

Eesti kontekstis on sarnaselt soome Nettipoliisiga (kajastatud käesolevas töös lk 29) oluline roll veebikonstaabli töö. Nagu Soome näiteski, on tema üheks ülesandeks sotsiaalmeedia monitoorimine ja seal tähelepanekute edastamine (Haav, 2011). Samas korraldatakse ka koolitusi inimeste internetiturvalisuse teadlikkuse tõstmiseks ja antakse nõu kelmuste, varguste, laimamise, ähvardamise ja liiklusega seonduvatel teemadel (Politsei- ja Piirivalveamet, 2017). Töö autori hinnangul on veebikonstaablil oluline roll ka küberkiusamise ja vihakõne vähendamisel. Usalduse tõusu veebikonstaabli vastu on võimalik saavutada üksnes tegudega, mis aitavad tavakodanikel probleeme lahendada ning seejuures võiksid veebikonstaablil olla ka õiguslikud vahendid vihakõne tõkestamiseks.

- **Võimendada avaliku ja erasektori koostööd.**

Tuleb teha koostööd teiste ametiasutuste, kohalike omavalitsuste ja ka erasektori ettevõtetega. Käesoleva töö raames on oluline teha koostööd suurte interneti- ja sotsiaalvõrgustikega nagu Twitter, Facebook ja Google. Sel eesmärgil külastas Eesti siseminister Andres Anvelt 8. märtsil 2017 Ameerika Ühendriike, et arutada võimalikku koostööd sotsiaalmeedia ettevõtetega (Äripäev, 2017).

- **Kaasata kõik partnerid äärmusluse tõkestamiseks.**

Tuleb teha koostööd vastunarratiivi leidmiseks ja alternatiivsete tegevuste pakkumiseks riskirühmadele. Vastunarratiivi leidmiseks peab riik tegema koostööd ka välisriikide ametkondade ja asutustega. Suurriikide ametkonnad ja käesolevas töös lk 26-28 käsitletud koostöövõrgustikud RAN, CONTEST, IRU on ametis vastunarratiivi loomisega, mistõttu Eesti kontekstile sobilik lahendus võib tulla ka sealt. Samas on riskirühmade parim integratsioon selgelt riigi ülesanne. Antud töö kontekstis on äärmiselt oluline ümberpaigutatute ja ümberasustatute integratsioon. Seejuures tuleb ära hoida ühiskonna polariseerumist, mis võib olla radikaliseerumise põhjustajaks.

- **Tõsta politseiametnike, erinevate ametiasutuste töötajate ja kogukondade teadlikkust.**

Vaja on tõsta erinevate huvigruppide teadlikkust radikaliseerumisest. Oluline on töötada välja politseiametnike radikaliseerumise-alane koolitus ja luua juhend, kuidas käituda ja kellele edastada info radikaliseerunud isikust (Limbak, 2017, lk 71-72).

Eesti olukorra hindamiseks osales töö autor hoolivate väärtuste baaskoolituse raames toimunud radikaliseerumise põhjuste ja ennetuse koolitusel, mida rahastasid Haridus- ja Teadusministeerium, Euroopa Sotsiaalfond ja Sihtasutus Archimedes. Baaskoolituse eesmärgiks oli pakkuda noorsootöötajatele kultuuriliselt mitmekesist baasõpet. Töö autor osales ainult radikaliseerumist puudutaval loengul. Esitlus andis ülevaate erinevatest äärmuslikest liikumistest maailmas ja ennetusvahenditest. Töö autori hinnangul on antud koolituste puhul äärmiselt oluline, et neid viiks läbi valdkonna tippspetsialist, kes oskaks anda objektiivset hinnangut Eesti olukorrale ja tuua välja kitsaskohti, mille kõrvaldamisel noorsootöötajad saaksid abiks olla. Antud valdkond on niivõrd mitmekülgne ning radikaliseerumist võivad tekitada erinevad asjaolud, seetõttu on oluline, et sihtgruppide koolitajad oleksid eelnevalt läbinud erinevate ametkondade poolt koostatud koolituse. Ametkondade koostöös koolitatud isikud oskaksid anda edasi Eesti konteksti sobivaid juhtnööre erinevate sihtgruppidega

töötavatele inimestele. Seejuures oleks kõikide koolituste sisu üheselt väljatöötatud ja ei oleks ebakõlasid koolitusteamade ülesehituses.

Vaadeldes Eesti kontekstis radikaliseerumise ennetamise viit printsiipi võib järeldada, et äärmiselt oluline on luua usalduslik side kogukondade vahel. Kaasates kogukonna liikmeid ja teavitades inimesi radikaliseerumise ohtudest, saavutatakse probleemi suurem käsitus. Analüüsi tulemusel võib öelda, et radikaliseerumise ennetamist on võimalik integreerida juba praegu tehtavatesse politsei teavitusprogrammidesse, milleks on näiteks „Turvaline küla“ ja veebikonstaabli töö. Töö autor on nõus Limbaku, (2017, lk 72) ettepanekuga tõsta politseiametnike teadlikust ja seeläbi kaasata radikaliseerumise ennetusse rohkem inimesi.

2.4 Eesti moslemikogukonna intervjuude analüüs

Magistritöös püstitatud uurimisküsimustele vastamiseks viidi läbi poolstruktureeritud intervjuud. Intervjuude eesmärgiks oli teada saada, milline on sihtgrupi senine kokkupuude radikaliseerumise temaatikaga. Empiirilise uuringu teises osas viis autor läbi intervjuud Eesti moslemikogukonna liikmetega.

Intervjuude eel tutvustati intervjuueeritavatele magistritöö eesmärki, meetodikat ja valimit ning lepidi kokku andmete kasutamise anonüümsuses. Transkriptsioonide analüüsimisel kasutati kvalitatiivse andmeanalüüsi programmi NVivo 11. Magistritöö teooria ja püstitatud uurimisküsimuste alusel moodustati kolm kategooriat, mille alla koostati koodid. Moodustati kolm põhikategooriat: radikaalne islam, islamiusk ja seosed internetiga tabel nr 2.

Tabel 2. Nvivo andmeanalüüsi kategooriad ja koodid (NVivo faili alusel autori koostatud)

Kategooria/kood/alamkood	Koodi esinemine intervjuudes	Koodi esinemissagedus
Radikaalne islam		
Isiklik nägemus	10	19
Ennetamine/Tõkestamine	9	14

Radikaliseerumise põhjused	10	17
Kokkupuude radikaalse materjaliga	8	17
Islamiusk		
Islamiusuliste probleemid	10	18
Islamiusu vastuvõtmine	10	14
Kokkupuude koraaniga	9	10
Abi mõistmisel	8	13
Seosed internetiga		
Ligipääs internetile	10	13
Välismeedia tarbimine	10	13
Suhtlusvõrgustike kasutamine	9	19
Kuulumine sotsiaalsetesse gruppidesse	3	3

Esimeses kategoorias „**Radikaalne islam**“ avas töö autor uurimisküsimuse, millised on iseradikaliseerumise peamised põhjused. Kuna uurimisküsimuse otsene küsimine intervjueeritavalt võinuks põhjustada nende kapseldumist, uuriti isikute teadmisi ja kokkupuuteid kaudsete, kuid selgelt eesmärgistatud küsimustega. Töö autor pidas vajalikuks küsida respondentide käest nende isikliku nägemuse kohta radikaliseerumisest. Isikute isiklik nägemus radikaalsest islamist ja suhtumisest ISIS-e loodud kalifaati koondati koodi **isiklik nägemus**. Kõik respondendid suhtusid radikaalsesse islamisse negatiivselt ja ISIS-e tegevusse taunivalt.

„Islamit ennast saab väga mitmel viisil tõlgendada ja kui keegi mingisse tõlgendusse väga-väga sügavuti sisse läheb ja sulgeb enda silmad alternatiivsele tõlgendusele, et siis võib rääkida teatavast radikalismist.“ (Intervjueeritav nr 5, 2017)

Ükski isik ei tunnustanud ISIS-e loodud kalifaati. Intervjueeritavad andsid hinnangu, et ISIS-el on väga vähe pistmist islamiga.

„Eesti moslemid peaksid teadma, mis on tegelik kalifaat. See mis seal toimub ei ole kalifaat.“ (Intervjueeritav nr 1, 2017)

Rõhutati, et iga moslem peaks teadma, mis on kalifaat ja mis mitte ning oluline on selles osas imaami poolne selgitustöö. Seejuures ongi oluline järgmine kood **ennetamine/tõkestamine**. Intervjueeritavad tõid selgelt välja, et olulisel kohal radikaliseerumise ennetamisel on koraani tõlgendamine.

Imaam peabki olema siuke, kes inimestega suhtleb, kes räägib neile, kuidas õige asi on /.../ Meil oleks vaja mingit normaalset imaami, kes käiks mošees nagu tegelikult ka inimestega rääkimas.“ (Intervjueeritav nr 3, 2017)

Ladusat eesti ja inglise keelt oskava imaami vajadust tõstsid esile ka teised intervjueeritavad. Pädeva vaimuliku puudumine või asjakohaste selgituste mittesaamine paneb inimesi internetist alternatiivseid allikaid otsima, mistõttu võidakse kokku puutuda käesolevas töös lk 20-21, 23 toodud terroriorganisatsioonide propagandamaterjalidega. Juhul, kui isiku tuttav jagab internetis radikaalse sisuga materjale, üritaksid kaheksa vastajat kümnest kõigepealt ise selle isikuga rääkida või pöörduda vaimuliku poole, kes neile asja selgeks teeks. Ühe kogukonna liikme sõnul ei teeks ta midagi, sest tema ilmselt ei suudaks isikut ümber veenda ja üks ei osanud sellele küsimusele vastata. Selgelt võib välja tuua, et vajadusel pöörduksid kõik intervjueeritud kogukonnaliikmed Kaitsepolitsei ameti poole.

Koodi **radikaliseerumise põhjused** alusel kokkupanud vastused annavad ülevaate, miks inimene üleüldse radikaliseerub. Respondentide isikliku hinnanguna toodi välja nii isiklik kui ka poliitiline vimm, lootusetuse- ja ebaõiglusetunne, meedia üleüldine vastandumine islamile, puhastuse või väljapääsu pakkumine värbajate poolt, halb integratsioon (ei suudeta leida oma kohta elus), kõrvalejätetus, teadmiste vähesus. Mitmed neist põhjustest on ära toodud ka töö teoreetilises osas lehekülgedel 13-15.

„Isiklikud traumad, kus on kaotatud lähedane inimene ja inimene leinas ja vihas soovib ainult kättemaksu (nt sõjapiirkondades ja nende lähedal). Tänapäeva

ühiskonnas valitseb üksildus ja inimeste soov on olla midagi erilist.“
(Intervjueeritav nr 7, 2017)

Antud vastustest lähtuvalt ja töö teooriale tuginedes võib järeldada, et intervjueeritud kogukonnaliikmed on teadlikud radikaliseerumise põhjustest ja sellest tulenevalt võivad tunda ära ka iseradikaliseeruva kogukonnaliikme, kui nad peaksid temaga kokku sattuma. Üht intervjueeritavat tegi murelikuks just see, et tihtipeale ei ole kogukond neist isikutest üldse teadlik, sest nad ei käi mošees ega kuulu ka mingisse sotsiaalvõrgustiku gruppi (Intervjueeritav nr 3, 2017). Antud probleemkohale on viidatud ka teadusallikates käesolevas töös lk 15.

Kood **kokkupuude radikaalse materjaliga** annab ülevaate, kas ja millisel kujul on intervjueeritud moslemikogukonna liikmed sellise materjaliga kokku puutunud ning kas terroriorganisatsioonide propaganda on kuidagi puudutanud siinset kogukonda. Töö autori jaoks huvitava asjaoluna toodi kolme intervjueeritava poolt välja, et nad on puutunud kokku ISIS-e propagandavideotega eestikeelse uudisteportaali DELFI kaudu.

„Kõige rohkem propagandamaterjali ma olen saanud näiteks Delfi vahendusel. Kus siis vahetevahel üksipulgi on lahti seletatud, et mida need terroristid siis sellest islamist arvavad.“ (Intervjueeritav nr 5, 2017)

Kolm intervjueeritavat kinnitasid, et nad ei ole mingil moel terroriorganisatsioonide propagandamaterjaliga kokku puutunud, kuid kuus intervjueeritavat väitsid, et nad ise ei ole teadlikult otsinud, samas kinnitasid kindlasti on selliseid kokkupuuteid olnud erinevate meediaväljaannete vahendusel või siis niisama internetis infot otsides.

„Ma ei ole ise otsinud ega vaadanud. Tähendab vaatasin siis kui see mingi tegelane sõitis seal Berliinis või kuskil jõululaadale sisse siis ma vaatasin mingit videot, kus ta rääkis kuidas ta vandus mingit truudust kuskile sinna ISISele. See on enamvähem ainus mida ma vaadanud olen. Üldiselt ma ei ole neid vaatand“
(Intervjueeritav nr 3)

Intervjueeritava nr 3 vastusest võib järeldada, et üldjuhul ta ise terroriorganisatsioonide infomaterjale ei otsi, kuid kui toimus 19. detsembril 2016 terrorirünnak Berliini jõuluturul tundis ta selle vastu huvi.

Samas teadsid neli intervjueeritavat tuua näiteid isikutest, kes on jaganud sotsiaalmeedias äärmusliku sisuga materjale ja üritanud taolisi mõtteid levitada ka mošees. Intervjueeritavate väitel olid nendeks isikuteks nii Süüriasse võitlema läinud Abdurrahman Sazanakov kui ka islamiterrorismi toetamises süüdistatud Eestis elavad Venemaa kodanikud Ramil Khalilov ja Roman Manko.

„Niipalju kui ma kuulsin, siis see üks tüüp, kes puuris istub, Roman Manko oli ta. Ta oli pidevalt mošees lugenud ette kuskilt Facebookist mingi radikaalse lehe pealt mingit jama ja postitand seal jah. Ma teda isiklikult väga ei tea.“
(Intervjueeritav nr 3, 2017)

„Vaata, mis puutub radikalismi, sest et see on otsene ja kõige-kõige tähtsam ülesanne vaimulikul.“ // magistr töö autori kommentaar: nähakse vaimulikul suuremat rolli koraani ja maailmas toimuvate sündmuste seletamisel- järeldus tuleneb intervjuu 13-17 minutist. // *Meil siin praegu kaks istuvad puuris, kes viisid raha seal.* // magistr töö autori kommentaar: intervjueeritav peab silmas Ramil Khalilovit ja Roman Mankot- järeldus tuleneb intervjuu 18-20 minutist. // *Kolmas läks sinna Süüriasse ja siis neljas istub siin, saadetakse välja. Istub Harku laagris, saad aru sellepärast. Mispärast ma räägin see on vaimuliku, sest need kaks, üks nendest eriti kirjutas Facebookis igasuguseid rõvedusi- tuleb need, kes on uskmatud, need saatanad, need tuleb ära hävitada. /.../“* (Intervjueeritav nr 2, 2017)

Kas ta // magistr töö autori kommentaar: töö autor peab silmas vaimulikku- tuleneb intervjuust 15-20 min // *mingil määral nagu üritas midagi teha?*

„Noh, nii kuidagi viisakalt, midagi paari sõnaga vaid tead. Pärast oli nii, et nad lausa ignoreerisid, teda,“ // magistr töö autori kommentaar: intervjueeritav peab silmas vaimulikku- järeldus tuleneb intervjuu 18-20 minutist // *.Vot see Manko ja Ramil ja veel oli seal paar inimest, läksid sinna teise tuppa, kus telekas on, istusid sinna maha ja hakkasid oma Facebooki vaatama-lugema. See näitab, et su*

positsioon lõi lausa kõikuma, sa ei ole autoriteetne nende hulgas.“
(Intervjueeritav nr 2, 2017)

Mina otseselt nagu tema jagamisi endale pole saanud, aga noh, kui mu mälu ei peta/.../ See oli vist ikkagi siin mošees vist, ma päris täpselt ei tea, aga.. Ei mäleta, tähendab, aga siis oli selline asi nagu telefonis läbi interneti. Märkasin, et seesamune isik seisab, õlal mingisugune Bazuuka.“ (Intervjueeritav nr 7, 2017)//
magistritöö autori kommentaar: intervjueeritav peab silmas Abdurrahman Sazanakovit- järeldus tuleneb intervjuu 20-25 minutist.//

„Ma tean ühte inimest, kes suhtles inimesega, kes talle rääkis õitsvast elust Iraagis. Aga õnneks sai kiiresti selle nii-öelda mõistus pähe tagasi pandud ja siis ta loobus sellest.“ (Intervjueeritav nr 5, 2017)

Eeltoodud tsitaatide põhjal võib väita, et ka Eesti moslemikogukonnas on teatavaid radikaliseerumisiilminguid olnud ja neid interneti vahendusel levitatud. Samas ei osanud intervjueeritavad konkreetselt välja tuua, kas see tegevus sai alguse mõjutustegevusest internetis või kas isikud olid iseradikaliseerunud.

Teise kategooriana toob töö autor välja „**Islamiusu**.“ Antud kategooria annab vastuse uurimisküsimusele, millised on internetis kasutatava mõjutustegevuse seosed iseradikaliseerumise protsessiga Eestis. Koodi **islamiusuliste probleemid** alla koondati vastused intervjuu küsimustele, millised on Eesti moslemite põhilisemad probleemid, millele otsitakse sõpruskonnast lahendusi ja kas Eesti ühiskonnas ollakse tundnud tagakiusamist. Küsimuste eesmärgiks oli kaardistada probleemkohti, mille tulemusena võiks tekkida vastandumine Eesti ühiskonnaga ja sellest tulenev võimalik poliitiline vimm. Vimma on käesolevas töös lk 14 käsitletud ühe iseradikaliseerumise põhjusena. Intervjuusid analüüsid ei saa töö autor tõstatatud probleemide hulgast välja tuua võimalikke vimma tekitavaid asjaolusid, kuid igapäevaseks probleemiks on *halal*-toidu kättesaadavus.

„No ma arvan, et hetkeseisuga põhiline probleem mošee ülalpidamine nagu mina, viimati aru olen saanud. Et jah, sellised rahalised probleemid ja mošee ülalpidamine.“ (Intervjueeritav nr 7, 2017)

Tuginedes intervjuude tulemustele võib järeldada, et hetkel on kogukondlikuks probleemiks Tallinnas Keevise tänaval asuva mošee ülalpidamine ja selle juhtimisega seonduv (Intervjueeritav nr 1, 2017; Intervjueeritav nr 2, 2017; Intervjueeritav nr 3, 2017; Intervjueeritav nr 5, 2017; Intervjueeritav nr 7, 2017).

Üheks vimma tekitajaks võib olla ka tagakiusamine ja sellest tulenevalt võib isik iseradikaliseeruda. Otsest tagakiusamist on tundnud üks intervjueeritav. See oli tingitud pearäti kandmisest ning pärast seda on ta rätiku kandmisest loobunud. Teised respondendid ei ole otsest tagakiusamist tundnud, kuid kaudselt, läbi meedia, on olnud negatiivseid kommentaare moslemite kohta. Negatiivsest meediakuvandist olid häiritud ka teised.

„Meedia ei räägi positiivseid asju, mis eksisteerivad, vaid ainult negatiivset. Siis radikaalsetele tüüpidele see ei meeldi ja viha kasvab nendes. /.../ Mitte ainult, et mida ISIS teeb vaid ka näiteks kuidas Inglismaal moslemid kogusid toidupakke jõulude ajal kodututele. Kuidas Ameerikas moslemid on aidanud looduskatastroofi ajal teisi mitte moslemeid. Me peame seda ka näitama meedias.“ (Intervjueeritav nr 1, 2017)

Tulenevalt eelnevale tsitaadile võib väita, et ollakse pettunud ühekülgse meediakuvandi üle. Soovitakse parandada moslemite mainet, kuid mujal maailmas toimuvad positiivsed uudised moslemikogukonna tegevustest ei pruugi ületada Eestis uudisekännist.

Islamiusu vastuvõtmise eripärade hindamiseks kirjeldasid intervjueeritavad oma uskupöördumise protsessi, mis koondati koodi **islamiusu vastuvõtmine**. Sündinud moslemeid oli kaks, ülejäänud isikud olid konvertiidid. Kolm intervjueeritavat tundsid ise huvi, uurides internetist ning seejärel tutvusid isikutega, kes olid moslemid (Intervjueeritav nr 2, 2017; Intervjueeritav nr 8, 2017; Intervjueeritav nr 9, 2017). Intervjueeritav nr 10 abiellus moslemiga ja võttis seetõttu vastu islamiusu. Intervjueeritavad 4 ja 6 kolisid keskkonda, kus oli palju moslemeid ning seetõttu tekkis huvi islamiusu vastu.

„No minu jaoks, ma arvan, et see oli tähtis, see, et ma tahtsin leida tõe. Vaadeldes, mis maailmas ümberringi toimub, siis on väga palju segadust ja igal

inimesel on olemas enda tõde, mis teenib selle inimese isiklike huve, aga ma tundsin, et selline universaalne tõde on olemas. Siis samm-sammult islamini jõudsingi (Intervjueeritav 5, 2017).

Intervjueeritavad 1 ja 5 otsisid pikalt kõige õigemad usundit ning jõudsid islamiusuni. Seejuures võib järeldada et konvertiitide puhul oli islamiusu vastuvõtmise põhjuseks isiklik huvi ja vähesel määral ümbritsev keskkond.

Islami usunormid tulevad koraanist ning antud töö raames oli oluline hinnata ka isikute enda teadmisi islamiusust. Kuna koraani saab tõlgendada mitmeti, uuris töö autor intervjueeritavatel, mis keeles nad koraani loevad ja kust nad tõlgendamiseks abi otsivad. Saadud tulemused koondati koodi **kokkupuude koraaniga** ja koodi alalõiku **abi mõistmisel**. Ainult üks intervjueeritav ei ole koraani lugenud, teised on lugenud nii eesti, vene, soome, inglise kui ka araabia keeles. Respondendid tõdesid, et koraani tekst on äärmiselt keeruline ja mitmeti tõlgendatav.

„Ma ei hakka mingi meeletut uurimustööd nendes asjades tegema, sest et vaata, sellega on ka niimoodi, et kui sa lähed internetti ja googeldad seda asja, onju. Sa saad mingi 10 tulemust, millest 5 ütlevad üht ja 5 ütlevad teist ja siis need 5, mis ütlevad üht, lähevad ka veel omavahel vastuollu, on ju. Lõpuks pead nagu ikkagi vaatama seda, mis n-ö kaine mõistusega kokku läheb. Kui asi käib ikka vastu, siis ei saa seda, noh, teha...“ (Intervjueeritav nr 3, 2017)

Tõlgendamisel, otsivad respondendid abi internetist või küsivad Facebooki grupis tuttavatelt. Samas peaks intervjueeritavate 2 ja 3 arvates koraani seletamise roll olema just imaamil, kelle tegevusega ei olda praegusel hetkel rahul.

Veel toodi välja, et küsitakse nõu erinevate usku puudutavate olukordade lahendamiseks ja käitumisjuhiste kohta (Intervjueeritav nr 1, 2017; Intervjueeritav nr 3, 2017).

„Küsin ikkagi nõu nendelt, keda ma nagu reaalselt isikuna tunnen. Keda ma tean, et nende islamiteadus, islamiteadmine, on märksa tugevam kui minul“ (intervjueeritav nr 7, 2017)

Ka mittepädevate käitumisjuhiste saamine võib olla probleemide allikaks ja panna isikut otsima erinevaid teemakäsitlusi internetist. Usuliste käitumisjuhendite otsimisel internetist võidakse jõuda radikaliseerumist põhjustavate infomaterjalideni.

Kolmanda kategooriana toob töö autor välja „**Seosed internetiga.**“ Kategoorias võetakse koodidena kokku intervjuude tulemused, mis annavad ülevaate võimalikust interneti seostest ja kokkupuutepunktidest. Interneti seoste hindamiseks oli vaja teada, milline oli isikute ligipääs internetile ja kui tihti seda kasutakse. Eelnevalt on töös välja toodud (lk 37) üldine Eesti olukord ja statistiline hinnang interneti ligipääsule. Koodi **ligipääs internetile** koondati vastused ligipääsust internetile, selle kasutamisevõimalustest ja sellest, milleks internetti põhiliselt kasutatakse. Kaheksa isikut kümnest väitsid, et neil on võimalus kasutada internetti igal ajal.

„Mina ei kasuta internetti üldse, ainult kasutan Delfit, äri, äriuudiseid ja sporti ja sellepärast /../ ütlen ausalt, et mina seda meediat eriti, absoluutselt ei usalda. Sest et kirjutatakse nii, nagu neile kasulik on, isegi ma lugesin eile meediast, et see, et New York Times ja kõik need panevad ka kõvasti seda pada.“ (Intervjueeritav nr 2, 2017)

Intervjueeritav nr 9 väitis et kasutab internetti ainult kodus ja perega suhtlemiseks. Põhiliselt kasutatakse internetti sõpradega suhtlemiseks ning info otsimiseks Youtube'ist ja Google'ist. Seejuures võib järeldada, et kõik võimalused ligipääsuks radikaalsetele materjalidele on olemas. Samas väitsid intervjueeritavad, et kokkupuude nendega on olnud vaid uudistes kajastatud videote kaudu.

Koodis **välismeedia tarbimine** võeti kokku saadud informatsioon isikute meediatarbimistest. Intervjueeritavad nr 7 ja nr 2 vastasid, et nad meediat väga ei usalda ja nende hinnangul on see kallutatud, et paremini müüks.

„Ma üritan mitte end poliitikaga traumeerida, nii et CNN-i jne ma ei vaata“ (Intervjueeritav nr 9).

Kui intervjueeritav nr 9 hoidub rahvusvaheliste uudistekanalite vaatamisest, siis intervjueeritavad 1, 3, 4, 5, 6, 8, 10 jälgivad ka rahvusvahelisi uudistekanaale ja meediaportaale. Kolm intervjueeritavat väitsid, et hoiavad end kursis abikaasa päritolumaal toimuvaga. Samas öeldi, et nendes uudistes ei ole jäänud silma radikaalse sisuga materjale või midagi sellist, mis võiks neid kuidagi radikaalsema islami poole suunata. End mingi piirkonna uudistega kursis hoidmine ei pruugi luua kokkupuudet terroriorganisatsioonide propagandaga, kuid kohalikud poliitikasuunad võivad tekitada läänevastasust ja sellest tulenevat poliitilist vimma (kajastatud käesolevas töös lk 14).

Et uurida käesoleva töö teoorias lk 15 väljatoodud iseradikaliseerumise mehhanismi liitumisel mõne radikaalselt meelestatud grupiga, küsis töö autor intervjueeritavatel, kas nad kuuluvad mõnda sotsiaalsesse gruppi ja kui suur on nende moslemitest tutvusringkond. Saadud tulemused koondati koodi **suhtlusvõrgustike kasutamine** ja koodi alalõiku **kuulumine sotsiaalsesse gruppidesse**. Ainult intervjueeritavad 1, 3 ja 5 oskasid nimetada selged grupid, kuhu nad kuuluvad. Töö autor ei too neid gruppe välja, et vältida intervjueeritavate tuvastamist. Töö autori hinnangul ei olnud need usuga seotud grupid, mistõttu võib pidada vähetõenäoliseks isikute radikaliseerumise läbi nende gruppide ideoloogia.

„Eestlastest moslemitega suhtlen nii mingi paarikümnega, nagu aegajalt ikka hoian ennast kursis või nagu igapäevaselt. Üldse moslemitega, no ma käisin mošees, suhtlen nendega, kasvõi täna suhtlesin. No see suhtlusringkond on suur. /.../ Osad, need kes on läinud välismaale, need eestlased ja no muidugi eestlased peaksid kokku hoidma. Sellepärast suhtlen.“ (Intervjueeritav 1, 2017)

Intervjueeritavad tõid välja, et nende suhtlusringkonda kuuluvad eestlastest moslemid, kes elavad nii Eestis kui ka välismaal, ja välismaalastest moslemid. Lai suhtlusringkond võib olla nii hea kui ka halb. Suuremas moslemikogukonnas elav eestlane võib lihtsamini kokku puutuda radikaalselt meelestatud isikutega. Samas, hoides kogukondlikku tugevat sidet, ei pruugi mõjutustegevus mõjuda.

Üheksa intervjuueeritavat kümnest kasutavad sõpradega suhtlemiseks kas WhatsApp'i või Facebooki Messengeri rakendust. Eelpool nimetatud aplikatsioonide kasutamist põhjendati sellega, et lihtsalt suhtlusringkond kasutab seda. Intervjuueeritavatest ei kasutanud mitte keegi Telegrami aplikatsiooni, mida on käsitletud töö teooria osas lk 24. Ka ei viidanud keegi vajadusele oma vestlusi kellegi eest varjata. Samas peab tõdema, et intervjuust keeldujate ja intervjuupakkumisele mittevastanute seas võis olla indiviide, kes ei soovinud intervjuud anda oma paranoilisuse pärast.

2.5 Järeldused ja ettepanekud iseradikaliseerumise ennetamiseks

Käesolevas magistritöös läbiviidud uuringuga selgitati välja, milline on internetis kasutatava propaganda seosed iseradikaliseerumisega Eestis, millised on õiguslikud võimalused propagandat tõkestada ning kuidas oleks võimalik radikaliseerumist ennetada. Dokumendianalüüsi ja intervjuude tulemuste ning kogutud andmete analüüsimise põhjal tehakse ettepanekud, mis esitatakse alapeatüki lõpposas.

Dokumendianalüüs hõlmas internetivabaduse õiguslikku regulatsiooni ja radikaliseerumise ennetamise rakendamise võimalusi Eestis. Eesti Vabariigi põhiseadusest tulenevalt kehtib Eestis usu- ja väljendusvabadus ning selle kohaselt on keelatud luua riiklike institutsioone, mis väljendusvabadust tsenseeriks, kuid see ei tähenda, et ametnikud või institutsioonid ei tohiks väljendusvabaduse kasutamist hinnata. Liberaalse internetipoliitika tõttu on ka interneti kasutamise osas äärmiselt vähe piiranguid ning internet on enamusele vabalt kättesaadav. Statistikaameti andmetel kasutab Eesti elanikest internetti 88%, samal ajal oli Euroopa Liidus sama näitaja 79% (käesolev töö lk 37). Lisaks sellele on Eestis levinud mobiiltelefoni eelmakstud kõnekaartide kasutamine, mis annab kasutajale anonüümsuse ja muudab isiku tuvastamise õiguskaitseorganite jaoks keeruliseks. Käesolevas töös lk 20 väljatoodud statistikast nähtub, et 74% ISIS-e propagandast on suunatud läänes elavale moslemikogukonnale. Sellest tulenevalt on võimalik iseradikaliseerumine läbi internetipõhise mõjutustegevuse, mille mõningaid näiteid on kajastatud töös leheküljel 23-24 Töö autor on seisukohal, et koostöös RAN-i (*Radicalisation Awareness Network*) ja IRU-ga

(*EU Internet Referral Unit*), mille ülesanded on kajastatud töö teoorias lk 25-27, on oluline tõkestada radikaalsete materjalide kättesaadavust Eestis. Internetiliikluse süsteemne analüüs võib anda vajalikud indikatsioonid radikaliseerunud isikute kindlakstegemiseks ja värbamistöö tuvastamiseks.

Samas peab veebilehtede blokeerimine olema nii õiguslikult kui ka sisuliselt põhjustatud ning see ei saa olla kergekäeline otsus – vastupidine tegevus kahjustaks Eesti Vabariigi mainet rahvusvaheliselt, kuivõrd tegemist on sõna- ja väljendusvabadusega külgneva probleemiga. Võimalusel tuleks töötada välja koostööraamistik teiste riikide ja sotsiaalmeediaettevõtetega, mille alusel saaks vaenulikku radikaalse sisuga propagandat tõkestada.

Tulenevalt Euroopa Liidu inimõiguste kohtulahendist on Eesti meediaettevõtted vastutavad kommentaariumides tehtava vihakõne eest ja kohustatud võtma kasutusele vastavad vahendid selle tõkestamiseks. Karistusõiguslikult on keelatud ja karistatav on ka õhutada vihkamist, vägivalda ja diskrimineerimist erinevate ühiskonnakihtide vahel. Ühiskonnas leviv polarisatsioon lihtsustab ekstremistidel suurendada enda toetajaskonda.

Lisaks hinnati Eesti olukorras radikaliseerumise ennetamise viie printsiibi rakendamise võimalusi, mille eesmärgiks oli suurenda terroristliku ideoloogia ja käitumismustrite identifitseerimise, ennetuse, ja elimineerimisega tegelevate inimeste arvu. (käesolev töö lk 40-43). Dokumendianalüüsi tulemustest nähtub, et oluline on rakendada kogukondliku lähendamist radikaliseerumise ennetamisel, seejuures on rõhutatud ka Siseturvalisuse arengukavas 2015-2020 kogukondliku politseitöö rolli olulisust. Turvalisuse tagamise tuleb kaasata erinevaid huvigruppe ja kogukondi ning seejuures tuleb rõhutada ennetuse olulisust.

Kui Karin Limbak (2017 lk 72) on oma magistritöös teinud ettepaneku viia läbi politseiametnike radikaliseerumisalaste teadmiste tõstmiseks koolitusi, siis käesoleva magistritöö autori hinnangul peaks kohalike politseiametnike kaudu kaasama ka kogukonnaliikmeid. Oluline roll on probleemi varajasel märkamisel, mis on võimalik vaid kogukonna laiemal kaasamise abil. Nagu käesolevas töös lk 19 välja toodi, on internet muutunud radikaliseerumise nähtamatuks käreks - töö

autor on seisukohal, et internetist ammutatava radikaalse materjali esialgset mõju konkreetsele isikule saavad esimesena märgata vaid neile isikutele lähedalseisjad.

Virtuaalmeedias tehtavast propagandast mõjutatud isikute tuvastamisel on oluline roll veebikonstaabli tähelepanekutel. Tähtis on suurendada veebikonstaabli usaldusväärsust kogukonna liikmete hulgas, mille tulemusena võib tõusta veebikonstaablite töömaht, kuid ka väärtuslike vihjete arv.

Intervjuudega kogutud andmeid analüüsiti kolme kategooria lõikes. Esimeses kategoorias „**Radikaalne islam**“ käsitleti intervjueeritavate isiklikku nägemust, ennetamise tõkestamist, radikaliseerumise põhjuseid ja kokkupuudet radikaalse materjaliga. Kõik intervjueeritavad leidsid, et radikaalne islamikäsitlus ei ole õige ja ISIS-e tegevus on inimsusevastane ning sellele ei ole mingit õigustust.

Ennetamise ja tõkestamise seisukohalt toodi välja pädeva imaami olulisus, kes oleks kogukonnas autoriteediks. Imaami puudumisel uuritakse koraani tõlgendusi internetist, mis teeb võimalikuks radikaalsete tõlgenduste omaksvõtu. Radikaliseerumise põhjustena toodi välja üldjuhul sarnased põhjused, mida käsitleti ka käesoleva töö teoorias osas. Isiklikku kokkupuudet radikaalse materjaliga mainisid intervjueeritavad ainult uudistekanalite vahendusel. Kuid oluline on, et neli intervjueeritavat tõid näiteid sellest, kuidas moslemikogukonnas on Facebooki vahendusel levitatud radikaalse sisuga materjale. Kahjuks ei teadnud nad küll täpsustada, mis põhjusel ja mille mõjutusel taoline teguviis alguse sai.

Teise kategooriana tõi töö autor välja „**Islamiusu**“. Siin käsitleti islamiusuuliste probleeme, kokkupuudet koraaniga, islami vastuvõtmist. Intervjueeritavad ei toonud välja probleeme, mis tekitaksid kogukonna liikmetes vimma ühiskonna vastu ja millest tulenevalt nad võiksid radikaliseeruda. Küll aga mainiti ära probleemid mošee juhtimisel. Koraaniga kokkupuute hindamisel tunnistasid üheksa isikut, et nad on koraani lugenud (seejuures oli ülekaalukas inglisekeelne tõlge). Abi koraani tõlgendamisel saadakse üldjuhul internetist. Islamiusu vastuvõtmise analüüsimisel selgus, et sünnipäraseid moslemeid oli valimis kaks, ülejäänud olid konverteerunud. Tähelepanuväärne on, et kolm intervjueeritavat olid tundnud ise usu vastu huvi ja otsinud materjali internetist. Siit võib järeldada,

et ise huvi tundvad isikud pöörduvad esialgu interneti ja seejärel teiste moslemite poole, mis teeb jällegi võimalikuks kokkupuute radikaalsema islamikäsitlusega.

Kolmanda kategooriana toodi välja „**Seosed internetiga**“, milles käsitleti ligipääsu internetile, välismeedia tarbimist ja suhtlusvõrgustike kasutamist. Ligipääsu internetile võib pidada heaks, sest kaheksale intervjueeritavale oli see igal ajal kättesaadav. Meedia vastu väljendati usaldamatust, mis võis olla tingitud moslemite negatiivsest kuvandist meedias. Seitse intervjueeritavat jälgivad regulaarselt välismeedia väljaandeid ja kolm isikut hoiavad ennast kursis ka Lähis-Ida ja Põhja-Aafrika piirkonnaga. Erinevad meediakajastused ja läänevastane retoorika võib tekitada vimma siinse lääneliku poliitika vastu ja põhjustada iseradikaliseerumist, mida on käsitletud käesolevas töös lk 13-14. Suhtlusvõrgustike kasutamine on intervjueeritavate seas populaarne – kümnest isikust üheksa kasutas suhtlusvõrgustikke iga päev. Toodi ka välja, et nende sõprusringkond koosneb nii Eesti kui ka välismaa moslemitest. Eesti moslemikogukond hoiab suhtlust välismaal elavate eestlastega ning on võimalus, et isikud võivad suuremast kogukonnast saadud radikaalseid ideid jagada Eestis elavate moslemitega.

Empiirilise uuringu tulemuste põhjal võib järeldada, et Eesti moslemikogukonna liikmed võivad kokku puutuda interneti vahendusel äärmusliku materjaliga:

- usku pöördumisel – otsitakse islamiusuga seotud teavet, mille hulgas võib leiduda ka radikaalse sisuga materjale;
- koraani mõistmisel – otsitakse erinevaid koraani tõlgendusi kuivõrd imaam ei anna ammendavaid selgitusi;
- hoides end kursis Lähis-Idas toimuvaga – võimalik poliitilise vimma tekke oht;
- hoides sidet suuremates rahvusvahelistes kogukondades elavate moslemitega.

Olulised olid intervjueeritud isikute näited propaganda seoste kohta (käsitletud käesolevas töös lk 46-48). Selgus tõsiasi, et intervjueeritavate näidetes käsitletud isikud kasutasid radikaalse sisuga materjalide otsimiseks/levitamiseks internetti. Samas ei saa antud töö põhjal anda hinnangut, millest sai protsess alguse või kas

isikud on praegusel hetkel radikaliseerunud. Töö autoril on heameel tõdeda, et intervjuueeritavad kinnitasid radikaliseerumise ilmingute märkamisel pöördusid nad Kaitsepolitseiameti poole.

Tulenevalt töö teoorias käsitletud iseradikaliseerumise mehhanismidest ja ISIS-e propaganda vahenditest ning töö empiirilises osas läbiviidud hetkel Eestis interneti kasutamist reguleerivate õigusaktide analüüsist teeb töö autor ettepaneku Siseministeriumile:

- Kaaluda õigusliku raamistiku loomist, mille alusel oleks võimalik tõkestada terroriorganisatsioonide poolt loodud ning interneti teel levitatava propaganda kättesaadavust Eestis.
- Kaaluda õigusliku aluse loomist ning tehnilise lahenduse võimalikkust, mis võimaldaks internetiliikluse üldist monitooringut - tuvastamaks isikuid, kes terroriorganisatsioonide (käsitletud käesolevas töös lk 21) juhendmaterjale loevad ja salvestavad.

Suurimaks probleemiks on kindlasti need isikud, kelle radikaalsetest vaadetest ei ole teadlikud ei moslemikogukond ega õiguskaitseorganid. Töö autor on seisukohal, et iseradikaliseerumist on võimalik ennetada ja tõkestada kogukondliku lähenemisega probleemile ning seetõttu teeb ettepaneku Politsei ja Piirivalveametile:

- Integreerida radikaliseerumise ennetamine kogukonnakesksesse turvalisuse mudelisse – seeläbi tõuseb kogukonna teadlikkus äärmuslusest, võime seda varakult märgata ning adekvaatselt reageerida.

Ettepaneku tegemisel tugineb töö autor käesoleva töö teoorias lk 28-31 kajastatud kogukondliku politseitöö teoreetilistele lähtekohtadele. Arendades kogukondliku politseitööd kaasame probleemi ennetusse rohkem inimesi, sest probleemi varasel märkamisel on oluline roll isiku radikaliseerumisprotsessi peatamisel. Seejuures on tähtis ennetada äärmusluse kõiki liike, mitte piirduda vaid islamiäärmuslusega, sest ühiskondlik vastandumine ja vihakõne tekitavad äärmuslasi mitmes valdkonnas. Efektiivne, vahetu ja usaldusel baseeruv suhtlus sihtgrupiga on oluline radikaliseerumise ennetamisel ja terrorismi tõkestamisel.

KOKKUVÕTE

Käesolev töö otsis vastust uurimisprobleemile, millised on internetis kasutatava mõjutustegevuse seosed iseradikalseerumise protsessiga Eestis? Magistritöö **eesmärk** oli välja selgitada, millised on Eesti moslemikogukonna hoiakud radikaalseerumise suhtes ja kokkupuuted internetis tehtava ISIS-e mõjutustegevusega ning teha võimalikud ettepanekud Eesti sisejulgeolekut tagavatele asutustele iseradikalseerumise ennetamiseks ja tõkestamiseks.

Magistritöös otsiti vastust kahele uurimisküsimusele, millele vastuste leidmine andis võimaluse esitada ettepanekud propaganda tõkestamiseks ja iseradikalseerunud isikute paremaks tuvastamiseks.

Töö teoreetilises osas analüüsiti vastavalt **esimesele uurimisülesandele**, iseradikalseerumise teoreetilisi lähtekohti, ISIS-e internetis tehtava mõjutustegevuse ulatust ja rahvusvahelisi radikaliseerumist ennetavaid meetmeid. Seejuures vastati ka **esimesele uurimisküsimusele**, millised on iseradikalseerumise peamised põhjused. Iseradikalseerumise all pidas töö autor silmas isiku radikaliseerumise protsessi, mis toimub, ilma et isik puutuks füüsiliselt kokku agitaatoriga. Selgus, et valdkonna ekspertide hinnangul on iseradikalseerumise peamisteks põhjusteks - isiklik või poliitiline vimm, psühholoogiline eneseveenmine või liitumine radikaalselt meelestatud grupiga. Käesolevas töös toodud teoreetilistes käsitlustes selgub, et rahvusvahelistes uuringutes ei ole leitud toetavaid tõendeid, mis annaksid kinnitust, et iseradikalseerumine interneti kaudu oleks reegel st puudub tõsikindel teadmine selle kohta, et iseradikalseerumine toimuks valdavalt ilma agitaatoripoolse mõjutustegevuseta. Samas on leitud, et internet võimaldab isikutel hankida informatsiooni ja levitada enda äärmuslikke vaateid. Kindlalt võib väita, et ühte selget mudelit või teed, kuidas toimub radikaliseerumine individuaalsel tasandil, ei ole seni tuvastatud.

Lisaks on töö teoorias antud ülevaade, kuidas kasutab terroriorganisatsioon ISIS interneti oma ideoloogia levitamiseks. Käesolevas töös kajastatud NATO strateegilise kommunikatsiooni keskuse raportis toodi välja, et 74% ISIS-e

propagandast on suunatud väljaspool Lähis-Ida regiooni elavatele isikutele, eeskätt moslemikogukondade liikmetele. **Sellest tulenevalt võib järeldada, et ISISe propaganda sihtgrupiks on ka Eesti moslemikogukond.** Töös toodi välja Euroopa Liidus loodud radikaliseerumise tõkestamise koostööprogrammid. Äärmusliku propaganda tõkestamiseks on astunud samme ja loodud töögrupe, mis tegelevad sellesisulise propaganda eemaldamisega internetist. Samas on äärmuslikud materjalid endiselt väga hästi kättesaadavad ning internet võimaldab ISIS-el hõlpsasti leida toetajaid. Ollakse seisukohal, et radikaliseerumise ennetamisel on oluline roll probleemi võimalikult varasel märkamisel ja sellega tegelemisel. Seetõttu on kriitilise tähtsusega võimalikult paljude inimeste kaasamine radikaliseerumise vastasesse tegevusse – oskus märgata õigeid indikaatoreid (sh internetipõhises suhtluses) ning adekvaatne vastutegevus.

Töö empiirilises osas leiti vastused uurimisküsimustele ja lahendati uurimisülesanded. Analüüsi Eestis kehtivat õiguslikku raamistikku - äärmusliku propaganda tõkestamiseks.

Töö **teise uurimisülesande** käigus selgitati välja, millised on Eesti moslemikogukonna hoiakud radikaliseerumise suhtes ja kokkupuuted ISISe mõjutustegevusega. Uurimisülesande täitmiseks viidi läbi intervjuud Eesti moslemikogukonna liikmetega, mis andis seejuures vastuse ka **teisele uurimisküsimusele** - kas Eesti moslemikogukond on puutunud kokku internetis tehtava propagandaga. Selgus tõsiasi, et intervjueeritud isikud on isiklikult puutunud kokku ISIS-e propagandaga läbi uudisteportaalide, kuid neli intervjueeritavat tõid välja näiteid isikutest, kes on jaganud sotsiaalmeedias äärmusliku sisuga materjale ja üritanud taolisi mõtteid levitada ka mošees.

Uuringust selgus, et intervjueeritud Eesti moslemikogukonna liikmed on teadlikud radikaliseerumise põhjustest ja peavad üldiselt oluliseks äärmusluse vastast tegevust sh vajadust informeerida radikaalse sisuga materjalide levitamisest õiguskaitseasutusi. Intervjuudest saab järeldada, et Eesti moslemikogukond võib puutuda kokku äärmusliku mõjutustegevusega:

- usku pöördumisel – otsitakse islamiusuga seotud teavet, mille hulgas võib leiduda ka radikaalse sisuga materjale;
- koraani mõistmisel – otsitakse erinevaid koraani tõlgendusi kuivõrd imaam ei anna ammendavaid selgitusi;
- hoides end kursis Lähis-Idas toimuvaga – võimalik poliitilise vimma tekkeoht;
- hoides sidet suuremates rahvusvahelistes kogukondades elavate moslemitega.

Eelpool toodud kokkupuutepunktid võivad mõjuda isikule negatiivselt, mis võib algatada isiku iseradikaliseerumise protsessi.

Kolmanda uurimisülesande - analüüsida Eesti õigusaktidest tulenevaid võimalusi radikaliseerumise tõkestamiseks ja esitada ennetusettepanekud - lahendamiseks analüüsis töö autor Eesti Vabariigi põhiseadust, Elektroonilise side seadust, Julgeolekuasutuste seadust, Karistusseadustiku, Kriminaalmenetlus seadustikku ning esitas ettepanekud Siseministeeriumile ja Politsei ja Piirivalveametile

Tulenevalt Eesti interneti reguleeriva õigusliku raamistiku analüüsist, võib järeldada, et Eestis on väga liberaalne internetipoliitika ja piirangud on minimaalsed. Eestis on levinud mobiili eelmakstud kõnekaartide kasutamine (sh juurdepääs internetile), mis annab kasutajale anonüümsuse ja muudab õiguskaitseorganite jaoks isiku tuvastamise keeruliseks. Hetkel on Eestis kehtestatud piirangud üksnes ebaseaduslikele *online*- hasartmängukohtadele (initsiaator Maksu- ja Tolliamet) ning mõningatele ajakirjandusväljaannete internetipõhiste kommentaariumitele (Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtulahend, mille kohaselt vastutavad ajakirjandusväljaanded kommentaariumite postituste sisu eest). Hetkel puudub Eestis õiguslik alus terroriorganisatsioonide veebilehtede leviku tõkestamiseks.

Töös analüüsiti ka Eesti võimalusi kogukonnakeskse politseitöö rakendamiseks radikaliseerumise ennetamisel. Selle tulemusel võib öelda, et radikaliseerumise ennetamist on võimalik integreerida juba praegu tehtavatesse politsei

teavitusprogrammidesse, milleks on näiteks „Turvaline küla“ ja veebikonstaabli töö. Seejuures toetab autor Limbaku (2017 lk 71-72) Sisekaitseakadeemias kaitstud töö ettepanekut suurendada politseiametnike teadlikkust radikaliseerumisest. Käesoleva töö tulemusena esitas töö autor ettepanekud Politsei- ja Piirivalveametile ja Siseministeriumile. Milleks olid:

- Kaaluda õigusliku raamistiku loomist, mille alusel oleks võimalik tõkestada terroriorganisatsioonide poolt loodud ning interneti teel levitatava propaganda kättesaadavust Eestis.
- Kaaluda õigusliku aluse loomist ning tehnilise lahenduse võimalikkust, mis võimaldaks internetiliikluse üldist monitooringut - tuvastamaks isikuid, kes terroriorganisatsioonide (käsitletud käesolevas töös lk 21) juhendmaterjale loevad ja salvestavad.
- Integreerida radikaliseerumise ennetamine kogukonnakesksesse turvalisuse mudelisse – seeläbi tõuseb kogukonna teadlikkus äärmuslusest, võime seda varakult märgata ning adekvaatselt reageerida.

Töö autor näeb edaspidise uurimisvajadusena uurida Eestis tehtavaid radikaliseerumisvastaseid koolitusi – millised on koolituste aluseks olevad teoreetilised käsitlused ja praktilised väljundid ning koolitusi läbiviivad organisatsioonid ja koolitust vajavad sihtgrupid. Sellesisuline uuring võimaldaks saada parema ülevaate antud teemas toimuvast, probleemkohtadest ning teha ettepanekuid olukorra parandamiseks.

SUMMARY

The title of the Master's thesis is "Self-radicalization by Internet-based influence". The objective of the thesis is to evaluate the attitude of the Estonian Muslim community to radicalization and their exposure to ISIS influence on the Internet. The Master's thesis is a qualitative empirical research which consists of two parts - a theoretical and an empirical one.

The first chapter is theoretical: the author gives an analytical overview of Internet-based self-radicalization, ISIS propaganda on the Internet and radicalization prevention programs used in different countries. By self-radicalization the author means a process of radicalization without physical contact with an agitator. The theoretical part of the Master's thesis reveals that international studies have found no evidence to confirm that self-radicalization through the Internet is a rule. However, it has been found that the Internet facilitates individuals' access to extremist information and sharing their radical views. It can be clearly stated that there is no research-based identified model or clear path showing radicalization taking place on the individual level.

The second chapter describes empirical research methodology, analyzes legal acts, radicalization prevention possibilities in Estonia. To reach the objective and to collect the initial data the author conducted semi-structured expert interviews with the members of the Muslim community in Estonia. For analyzing the interview results the author of the thesis used NVivo - a qualitative research analysis program. The Master's thesis aims to answer two questions to put forward recommendations for combating propaganda and identifying self-radicalized individuals. It can be concluded based on the analysis of Estonian legislation in Internet regulation that the Internet policy is very liberal and restrictions are minimal. In Estonia it is very popular to use prepaid calling cards which give the user anonymity and make the user identification complicated for law enforcement authorities. It was also found that the access to illegal online gambling sites and to some on-line media outlets comments sections are being restricted in Estonia. Currently there is no legal basis for tackling the spread of terrorist organizations'

websites. Besides, it turned out that the people interviewed had been exposed to ISIS propaganda through news portals. Four interviewees admitted coming across individuals sharing extremist materials in social media, and attempting to spread extremist ideas also in the mosque. As a result of this thesis the author came up with recommendations to the Police and Border Guard Board and the Ministry of the Interior for improving the relevant legislation and integrating community policing into countering violent extremism.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Ackerman, G. A. & Pinson, L. E., 2014. An Army of One: Assessing CBRN Pursuit and Use by Lone Wolves and Autonomous Cells. *Terrorism and Political Violence*, 26(1), pp. 226-245.

Al-Ali, N., 2016. Sexual violence in Iraq: Challenges for transnational feminist politics. *European Journal of Women's Studies*, pp. 1-18. Leitud: Sage Journals Online [20.01.2017].

Ali, A., 2016. From Islamophobia to Westophobia: The Long Road to Radical Islamism. *Journal of Asian Security and International Affairs*, 11 Märts, 3(1), pp. 1-19. Leitud: Sage Journals Online [20.01.2017].

Andmekaitse inspeksioon, 2016. *IP-aadress ja privaatsus*. [Võrgumaterjal] Leitav:

http://www.aki.ee/sites/www.aki.ee/files/elfinder/article_files/ip_ja_privatsus.pdf

[Kasutatud 27.02.2017].

Angenendt, S., 2008. Irregular Migration as an International Problem. Risk and Options.. *Stiftung Wissenschaft und Politik*, Volume 4, pp. 16-19.

Anon., kuupäev puudub *Koraan*. s.l.:s.n.

Archick, K. et al., 2015. *European Fighters in Syria and Iraq: Assessments, Responses, and Issues for the United States*, s.l.: Congressional Research Service.

Baines, P. R. & O'Shaughnessy, N. J., 2014. Al-Qaeda messaging evolution and positioning, 1998-2008: Propaganda analysis revisited.. *Public Relations Inquiry*, 3(2), pp. 163-191. Leitud: Sage Journals Online [20.10.2016].

Behr, I. v., Reding, A., Edwards, C. & Gribbon, L., 2013. *Radicalisation in the digital era The use of the internet in 15 cases of terrorism and extremism*, Brüssel: RAND.

Bigo, D., Bonelli, L., Guittet, E.-. P. & Ragazzi, F., 2014. *Preventing and countering youth radicalisation in the EU*, Brussels: European Parliament.

Calcara, G., Fross, M., Tolvanen, M. J. & Sund, P., 2015. The Finnish Internet Police (Nettipoliisi): towards the development of real cyber police. *European Journal of Law and Technology*, 6(2), pp. 1-22.

Centre for the Prevention of Radicalization Leading to Violence (CPRLV), 2017.

Recognizing violent radicalization. [Võrgumaterjal]

Leitav: <https://info-radical.org/en/radicalization/recognizing-violent-radicalization/>

[Kasutatud 24.01.2017].

Chatterjee, D., 2016. Gendering ISIS and Mapping the Role of Women. *Contemporary Review of the Middle East*, 3(2), pp. 201-218. Leitud: Sage Journals Online [20.10.2016].

Crone, M., 2016. Radicalization revisited: violence, politics and the skills of the body. *International Affairs*, 92(3), pp. 587-604.

Crossett, C. & Spitaletta, J. A., 2010. *Radicalization: Relevant Psychological and Sociological Concepts*, s.l.: The John Hopkins University. Leitud EBSCOhost Online Research Databases [10.10.2015]

Delia Deckard, N. & Jacobson, D., 2015. The prosperous hardliner: Affluence, fundamentalism and radicalization in Western European Muslim communities. *Social Compass*, 62(3), pp. 412-433. Leitud: Sage Journals Online [20.10.2016].

Eesti Vabariigi põhiseadus (2017).

Elektroonilise side seadus (2017).

Engel, P., 2015. *Businessinsider.* [Võrgumaterjal]

Leitav: <http://www.businessinsider.com/telegram-isis-app-encrypted-propagandar-2015-11>

[Kasutatud 02.01.2017].

EU Internet Referral Unit, 2016a. *Paths To Radicalization*. Tallinn, Europol.

EU Internet Referral Unit, 2016b. *YEAR ONE REPORT HIGHLIGHTS*, Haag: Europol.

Euroopa Komisjon, 2014. *Terrorismi ja vägivaldse äärmusluseni viiva radikaliseerumise ennetamine: ELi reaktsiooni tõhustamine*. [Võrgumaterjal]

Leitav: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013DC0941&from=et>

[Kasutatud 4 Aprill 2016].

Euroopa Liidu asjade komisjon, 2016. *Riigikogu komisjon toetas Läti algatust vihakõne tõkestamiseks audiovisuaalmeedias*. [Võrgumaterjal]

Leitav: <https://www.riigikogu.ee/pressiteated/euroopa-liidu-asjade-komisjon-et-et/riigikogu-komisjon-toetas-lati-algatust-vihakone-tokestamiseks-audiovisuaalmeedias/>

[Kasutatud 27.02.2017].

Euroopa Liidu Nõukogu, 2005. *Euroopa Liidu Terrorismivastane strateegia*. [Võrgumaterjal]

Leitav:

<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?f=ST+14469+2005+REV+4&l=et>

[Kasutatud 07.12.2016].

Euroopa Ülemkogu, 2014. *EL Strateegiline tegevuskava*. [Võrgumaterjal]

Leitav:

<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=ET&f=ST%2079%202014%20INIT#page=15>

[Kasutatud 07.12.2016].

Federal Bureau of Investigation, 2017. *Communities Against Terrorism Self-Radicalization and Extremist Activity on Campus*. [Võrgumaterjal]

Leitav: <https://homelandsecurity.ohio.gov/doc/CAT%20Self-Radicalization%20and%20Extremist%20Activity%20on%20Campus.pdf>

[Kasutatud 25.02.2017].

Federal Bureau of Investigation, 2017. *What is violent extremism?*. [Võrgumaterjal]

Leitav: <https://www.fbi.gov/cve508/teen-website/what-is-violent-extremism>
[Kasutatud 01.02.2017].

Festinger, L., 1957. *A Theory of Cognitive Dissonance*. Stanford: Stanford University Press.

Flick, U., 2009. *An Introduction to Qualitative Research*. 4 toim. London: SAGE Publications.

Freedom House, 2016. *Freedom on the net 2016*. [Võrgumaterjal]
Leitav: https://freedomhouse.org/sites/default/files/FOTN_2016_Full_Report.pdf
[Kasutatud 25.02.2017].

Galily, Y., Yarchi, M., Tamir, I. & Samuel- Azran, T., 2016. The Boston Game and the ISIS Match: Terrorism, Media, and Sport. *American Behavioral Scientist*, 60(9), pp. 1057-1067. Leitud: Sage Journals Online [20.01.2017].

Gurski, P., 2016. *The Threat From Within*. 1 toim. London: Rowan & Littlefield.

Haav, M., 2011. Konstaabel patrullib veebiavarustes. *Sakala*, 26 august, p. 1.

Hoskins, A. & O'Loughlin, B., 2009. Media and the myth of radicalization. *Media, War & Conflict*, 2(2), pp. 107-110. Leitud: Sage Journals Online [20.01.2017].

Isikuandmete kaitse seadus (2017).

ISIS, 2015. *How to Survive in the West A Mujahid Guide*. s.l.:s.n.

Juhandi, M., 2012. *Projekt "Turvaline küla"*, Kuressaare: Politsei- ja Piirivalveamet.

Järva, J., 2015. *Islamiusuliste radikaliseerumine vanglates- Eesti olukord*. Magistritöö toim. Tartu: Tartu Ülikool.

Kaitsepolitseiamet, 2015. *Kaitsepolitsei aastaraamat 2014*. Tallinn: Kaitsepolitseiamet.

Kaitsepolitseiamet, 2017a. *Äärmuslusest üldisemalt*. [Võrgumaterjal]

Leitav: <https://www.kapo.ee/et/content/%C3%A4%C3%A4rmuslusest-%C3%BCldisemalt.html>

[Kasutatud 02.02.2017].

Kaitsepolitseiamet, 2017b. *Terrorismi liigid*. [Võrgumaterjal]

Leitav: <https://www.kapo.ee/et/content/terrorismi-liigid.html>

[Kasutatud 23.10.2016].

Karistusseadustik (2017).

Kohtuasi Delfi vs. Eesti (2015) European Court of Human Rights Kaebus nr 64569/09.

Kriminaalasi Lauris Kaplinski Süüdistuses KarS§ 151 järgi (2006) ,3-1-1-117-05.

Kruglanski, A. W. et al., 2014. The Psychology of Radicalization and Deradicalization: How Significance Quest Impacts Violent Extremism. *Advances in Political Psychology*, Jaanuar, pp. 69-93. Leitud EBSCOhost Online Research Databases [10.10.2015]

Lenos, S., 2016. *The refugee and migrant crisis: new pressing challenges for CVE policies.*, Amsterdam: Radicalisation Awareness Network Centre of Excellence.

Limbak, K., 2017. *Politseiametnike teadlikkus radikaliseerumiset*, Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Madise, Ü. et al., 2012. *Eesti Vabariigi Põhiseadus kommenteeritud väljaanne*. Tallinn: Kirjastus Juura.

Markova, I., 2008. Persuasion and Propaganda. *Diogenes*, 55(1), pp. 37-51. Leitud Sage Journals Online [20.01.2017]

McCauley, C. & Moskalenko, S., 2008. Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism, *Terrorism and Political Violence*, Juuli, pp. 415-433. Leitud EBSCOhost Online Research Databases [10.10.2015]

McCauley, C. & Moskalenko, S., 2010. *Protecting the Homeland from International and Domestic Terrorism Threats: current Multi- Disciplinary Perspectives on Root Causes, the Role of ideology and programs for Counter-Radicalization and Disengagement*, Pennsylvania: Bryn Mawr Collage.

Meloy, J. R. & Yakeley, J., 2014. The Violent True Believer as a “Lone Wolf” – Psychoanalytic Perspectives on Terrorism. *Behavioral Sciences and the Law*, 2 Aprill, p. Wiley Online Library.

Miller, C. R., 1941. Radio and Propaganda. 213(1), pp. 69-74. Leitud Sage Journals Online [20.01.2017]

Murshed, S. M. & Pavan, S., 2009. Identity and islamic radicalization in Western Europe. *Economic of security*, pp. 1-30.

Myers, D. G., 2005. *Social Psychology*. 8 toim. New York City: McGraw-Hill. Leitud Sage Journals Online [20.01.2017]

Neumann, P. R., 2013. Options and strategies for countering online Radicalization in the United States. *Studies in Conflict & Terrorism*, 36(6), pp. 431-459.

Noack, R., 2015. CNN. [Võrgumaterjal]
Leitav: <http://edition.cnn.com/2015/01/12/europe/germany-anti-islam-marches/>
[Kasutatud 30.06.2015].

Office of the Director of National Intelligence, National Counterterrorism Center, 2011. *Behavioral Indicators Offer Insights for Spotting Extremists Mobilizing for Violence*. [Võrgumaterjal]
Leitav: <https://info.publicintelligence.net/NCTC-SpottingHVEs.pdf>
[Kasutatud 11.12.2016].

Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE), 2014. *Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization Violent*

Extremism and Radicalization A Community-Policing Approach. Viin: Organization for Security and Co-operation in Europe.

Pantucci, R., 2011. A Typology of Lone Wolves: Preliminary Analysis of Lone Islamist Terrorist. *Developments in Radicalisation and Political Violence* , Märts, pp. 1-63.

Pauwels, L. et al., 2014. *Explaining and understanding the role of exposure to new social media on violent extremism: an integrative quantitative and qualitative approach*. [Võrgumaterjal]

Leitav:

<file:///C:/Users/T%C3%96%C3%96/Downloads/RADIMED%20drukproef%202.pdf>

[Kasutatud 02.01.2017].

Politsei- ja Piirivalveamet, 2016. *Elanike usaldus Politsei- ja Piirivalveameti suhtes- mai 2016*. [Võrgumaterjal]

Leitav: <https://www.politsei.ee/dotAsset/608655.jpg>

[Kasutatud 02.03.2017].

Politsei- ja Piirivalveamet, 2017. *Veebikonstaablid annavad internetis nõu*. [Võrgumaterjal]

Leitav: <https://www.politsei.ee/et/nouanded/veebikonstaabel/>

[Kasutatud 02.03.2017].

Rabasa, A. & Benard, C., 2015. *Eurojihad: Patterns of Islamist Radicalization and Terrorism in Europe*. 1 toim. New York: Cambridge University Press.

Radicalisation Awareness Network, 2016. *Preventing Radicalisation to terrorism and violent Extremism*, Amsterdam: Radicalisation Awareness Network Centre of Excellence.

Richards, A., 2015. From terrorism to 'radicalization' to 'extremism': counterterrorism imperative or loss of focus?. *International Affairs*, 2, p. 371–380.

Riigi Infosüsteemi Amet, 2016. *Riigi Infosüsteemi Ameti Küberturvalisuse Teenistuse 2015. aasta kokkuvõte*. [Võrgumaterjal]

Leitud:

https://www.ria.ee/public/Kuberturvalisus/RIA_kuberturbe_aruanne_2015.pdf

[Kasutatud 01.03.2017].

Riisenberg, M., 2013. *Lääne-Euroopa muslimid ja üleilmne džihaad*. Magistritöö toim. Tartu: Tartu Ülikool.

Sageman, M., 2008. Next Generation of Terror. *Foreign Policy*, Märts, pp. 37-42.

Schmid, A. P., 2013. *Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review*, Haag: International Centre for Counter-Terrorism-The Hague.

Silke, A., 2008. Exploring the Psychological Processes of Jihadi Radicalization. *European Journal of Criminology*, 5(1), pp. 99-123. Leitud Sage Journals Online [20.01.2017]

Simon, J. D., 2016. *Lone Wolf Terrorism understanding the growing threat*. 1 toim. New York: Prometheus Books.

Siseministeerium, 2015. *Siseturvalisuse arengukava 2015-2020*. [Võrgumaterjal]

Leitav:

https://valitsus.ee/sites/default/files/contenteditors/arengukavad/siseturvalisuse_arengukava_2015-2020_kodulehele.pdf

[Kasutatud 05.12.2016].

Siseministeerium, 2017. *Lennureiside broneeringuinfo*. [Võrgumaterjal]

Leitav: <https://www.siseministeerium.ee/et/tegevusvaldkonnad/avaliku-korra-tagamine/lennureiside-broneeringuinfo>

[Kasutatud 02.02.2017].

Sootak, J. & Pikamäe, P., 2015. *Karistusseadustik kommenteeritud väljaanne*. 4 toim. Tallinn: Kirjastus Juura.

Statistikaamet, 2011. *Rahvaloendus 2011*, s.l.: Statistikaamet.

Statistikaamet, 2016. *Eesti statistika aastaraamat 2016*. Tallinn: Statistikaamet.

Stern, J., 2016. Radicalization to Extremism and Mobilization to Violence What Have We Learned and What Can We Do about It?. *The ANNALS of American Academy of Political and Social Science*, 668(1), pp. 102-117. Leitud Sage Journals Online [20.01.2017]

Stern, J. & Berger, J., 2015. *ISIS: The State of Terror*. 1 toim. New York: HarperCollins.

Stevens, T. & Neumann, P. R., 2009. *Countering Online Radicalisation A Strategy for Action*, London: The international Centre for Study of Radicalisation and Political Violence.

Zgryziewiez, R., 2016. *Daesh Recruitment. How the Group Attracts Supporters.*, Riia: NATO Strategic Communications Centre of Excellence.

Tartu Ülikooli arvutiteaduste instituut, 2017. *Infoturve*. [Võrgumaterjal]
Leitav: <https://courses.cs.ut.ee/2016/infsec/Et/HTTPS>
[Kasutatud 01.03.2017].

Taylor, P. M., 2003. *Mõtterelv propaganda ajalugu vanaajast tänapäevani*. 3 toim. Tallinn: Riigikaitse raamatukogu.

Teddlie, C. & Yu, F., 2007. Mixed methods sampling a typology with examples.. *Journal of mixed methods research*, pp. 77-100. Leitud Sage Journals Online [11.01.2016]

The Alhayat Media Center, 2016. *Jihadology*. [Võrgumaterjal]
Leitav: <http://jihadology.net/2016/07/31/new-issue-of-the-islamic-states-magazine-dabiq-15/>
[Kasutatud 26.12.2016].

The Institute for Strategic Dialogue, 2012. *Tackling Extremism: de-radicalisation and Disengagement*, Copenhagen: Danish Ministry of Social Affairs.

The Institute for Strategic Dialogue, 2014. *Case Study Report Finnish Internet Police*. [Võrgumaterjal]

Leitav:

[file:///C:/Users/T%C3%96%C3%96/Downloads/Finnish Internet Police.pdf](file:///C:/Users/T%C3%96%C3%96/Downloads/Finnish%20Internet%20Police.pdf)

[Kasutatud 02.01.2017].

The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center, 2014. *ISIS: Portrait of Jihadi Terrorist Organization*, Geliot: Israeli Intelligence Heritage and Commemoration Center.

The Office of Community Oriented Policing Services, 2014. *Using Community Policing to Counter Violent Extremism*. [Võrgumaterjal]

Leitav:

<http://www.theiacp.org/Portals/0/documents/pdfs/Final%20Key%20Principles%20Guide.pdf>

[Kasutatud 12.11.2016].

The Secretary of State for the Home Department by Command of Her Majesty, 2016. *CONTEST The United Kingdom's Strategy for Countering Terrorism: Annual Report for 2015*, London: Her Majesty's Stationery Office.

Turu-uuringute AS, 2016. *Avaliku arvamuse uuring 2016*. [Võrgumaterjal]

Leitav:

<https://www.politsei.ee/dotAsset/698490.pdf>

[Kasutatud 02.03.2017].

UN CTITF , 2011. *Countering the Use of the Internet for Terrorist Purposes—Legal and Technical*, New York: United Nations.

United Nations General Assembly, 2011. *Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression, Frank La Rue*. [Võrgumaterjal]

Leitav:

http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/A.HRC.17.27_en.pdf

[Kasutatud 01.03.2017].

Uudelepp, A., 2005. Propaganda Aristotelesest tänapäevani. *Riigikogu toimetised*, 11.

Weimann, G., 2006. *Terror on the Internet. The New Arena, the New Challenges*. Washington DC: United States Institute Of Peace Press.

Wiktorowicz, Q., 2004. *Joining the Cause: Al-Muhajiroun and Radical Islam*. Yale, Yale University.

Wilner, A. S. & Dubouloz, C.-J., 2010. Homegrown terrorism and transformative learning: an interdisciplinary approach to understanding radicalization. *Global Change, Peace & Security*, Veebruar, pp. 33-51.

Välisministeerium, 2017. *Internetivabadus*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.vm.ee/et/tegevused-eesmargid/inimoigused/internetivabadus> [Kasutatud 01.03.2017].

Äripäev, 2017. *Siseminister arutab USA tehnoloogiafirmadega koostööd äärmusluse tokestamisel*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.ituudised.ee/uudised/2017/03/07/siseminister-arutab-usa-tehnoloogiafirmadega-koostood-aarmusluse-tokestamisel> [Kasutatud 13.03.2017].

ÜRO, 2015. *The United Nations global Counter- Terrorism Strategy Plan of Action to Prevent Violent Extremism*. [Võrgumaterjal] Leitav: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/70/674 [Kasutatud 29.12.2016].

Yin, R. K., 2003. *Case Study Research: Design and Methods*. 3 ed. London: SAGE Publications.

LISA 1. Centre for the Prevention of Radicalization Leading to Violence tabel käitumismustritest autori tõlgitud.

Vähetähtis käitumine	Probleemne käitumine	Murettekitav käitumine	Alarmeriv käitumine
Sellesse kategooriasse kuulub käitumine, mis on seotud poliitilise, religioosse või kogukondliku aktiivsusega ning mis on oma iseloomult rahumeelne ja demokraatlikke väärtusi austav.	Sellesse kategooriasse kuulub käitumine, mis annab tunnistust üha suuremast identifitseerumisest gruppide või eesmärkidega, mis viivad oluliste muutusteni inimese suhestumises ümbritsevaga.	Sellesse kategooriasse kuulub käitumine, mida võib seostada radikaliseerumisega, sh kasvav usaldamatus ümbritseva suhtes ja vägivalda kasutamise õigustamine.	Sellesse kategooriasse kuulub käitumine, mis annab tunnistust kuulumisest äärmusrühmitusse ja mis viib vägivalda nägemiseni ainsa legitiimsena lahendusena.
<ul style="list-style-type: none"> • Kaitseb kirglikult oma tõekspidamisi pereliikmete ja/või sõprade ees. • Hakkab kasutama visuaalseid identiteediga seotud sümboleid (traditsioonilised riided, kiilaspea, religioossed sümboolid, habe, spetsiifilised tätoveeringud) • On sotsiaalmeedias aktiivne • Võtab kindlaid seisukohti ja osaleb rahumeelsetes protestides • Huvitub tugevasti sise- ja välispoliitilistest sündmustest • Tunneb huvi suurema religioosse, ideoloogilise või poliitilise osaluse vastu • Konverteerub või asub uutele ideoloogilistele/politiitilistele seisukohtadele • Hakkab piirab oma toitumist, lähtudes uuest poliitikast või religioossetest tõekspidamistest • Väljendab vajadust seikluste järele • Näitab üles soovi lahendada sotsiaalsest ebaõiglusest tulenevaid probleeme 	<ul style="list-style-type: none"> • Väljendab polariseerivaid vaateid absoluutse tõe, paranoia, ekstreemse usaldamatuse kohta • Võtab omaks käitumispraktikad, mis tekitavad pereringis pingeid • Huvitub vandenõuteooriatest • Hakkab end isoleerima perekonnast ja/või sõpradest • Muudab ootamatult oma harjumusi • Tunneb end ohvrina, tõrjutuna • Surub järjepidevalt oma religioosseid või ideoloogilisi veendumusi teistele peale • Keeldub järgimast kooli, töökoha või teiste asutuste reegleid tulenevalt ideoloogilistest, poliitilistest või religioossetest põhjustest • Keeldub osalemast grupitegevustes või suhtlemast konkreetsete inimestega, tulenevalt nende usust, nahavärvist, soost, seksuaalsest orientatsioonist • Väljendab vajadust teisi kontrollida ja nende üle domineerida • Ei suuda oma ideedest taganeda või teisi vaatenurki aktsepteerida 	<ul style="list-style-type: none"> • Lõpetab suhtlemise pereliikmete ja/või lähedaste sõpradega, selleks et veeta rohkem aega uute sõprade või tuttavatega • Väljendab poolehoidu vägivalda kasutamisele eesmärkide saavutamiseks • Peidab oma uut elustiili või tõekspidamisi pereliikmete ja/või lähedaste sõprade eest • Muutub lähedasemaks äärmuslike inimeste või gruppidega • Ei huvitu järsku kooli- või tööalastest tegevustest • Kasutab ja/või kannab äärmusgruppidega seotud sümboolikat • Hakkab huvituma maailmalõpu- või messiaanlikest vaadetest • Väljendab vihkamist teiste inimeste või gruppide suhtes 	<ul style="list-style-type: none"> • Võtab osa vägivaldsete äärmusgruppide tegevustest mistahes viisil (materiaalselt, finantsiliselt või vaimselt) • Värbab või julgustab teisi inimesi liituma äärmusliku eesmärgi nimel. • On kontaktis äärmusgruppide või teadaolevate ekstremistidega (virtuaalselt või päriselus) • Kinnitab oma uskumusi läbi äärmuslike vaateid propageerivate foorumite või veebilehtede regulaarse külastamisega • Paneb toime või planeerib vägivaldseid või vihkamisest ajendatud tegusid, mis on motiveeritud ideoloogiliselt või äärmuslikust eesmärgist • Uurib võimaluste kohta soetada või oskab kasutada ebaseaduslikke relvi või lõhkeainet • Planeerib reisi konfliktitsooni või piirkonda, kus vägivaldsed äärmusrühmitused on aktiivsed.

LISA 2. INTERVJUU KÜSIMUSED

Üldine teadlikkus islamist ja taust

1. Kuidas leidsite tee islamini?
Millest tekkis huvi?
Millal võtsite vastu islamiusu?
Millised on teie teadmised islamist?
Kas te olete koraani lugenud?
Kas te oskate araabia keelt?
Kas koraani mõistmisel kasutate mõnda abivahendit või küsite nõu?

Internetis tehtava propaganda ja värbamistöö kokkupuute hindamine.

2. Milleks peamiselt kasutate internetti?
Kui tihti?
3. Millises suhtluskeskkonnas suhtlete tuttavatega?
Viber, Telegram, Facebook, muu
Miks eelistate just seda?
Kui tihti suhtlete?
Kui suur on teie suhtlusringkond moslemite seas? Eesti moslemid/
välismaalased?
Millised on Eesti moslemite põhilisemad probleemid, millele
otsitakse sõprusringkondadest lahendust?
4. Kui palju jälgite välismeediat? Milliseid kanaleid? Mis keeles?

Radikaalne islam

5. Milline on teie nägemus radikaalsest islamist?
6. Palun tooge välja põhjusi, miks isikud radikaliseeruvad?
7. Milline on teie nägemus ISIS-est ja nende loodud kalifaadist? Millised on teie teadmised antud regioonist?
8. Kas olete puutunud kokku ISIS-e või mõne muu terroriorganisatsiooni videote või propagandamaterjaliga?
9. Kas teate kedagi, kes on puutunud kokku radikaalsete materjalidega või kedagi, kes on radikaliseerunud?
10. Kas olete puutunud kokku värbamistegevusega?
11. Milline oleks teie tegevus, kui näiteks teie tuttav jagab internetis radikaalse sisuga materjali?
Kas te teataksite sellest õiguskaitseorganitele?
Kas Eesti moslemite seas on olnud radikaalseid ilminguid?
12. Kuidas teie hinnangul saab isikute radikaliseerumist Eestis tõkestada?

Kas te soovite midagi lisada?